

Wystawa i publikacja sfinansowana ze środków Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Opolu

Wystawa przygotowana przez Archiwum Państwowe w Opolu

Koncepcja ideowa wystawy:

dr hab. Mirosław Lenart, prof. UO, Aleksandra Starczewska-Wojnar

Wybór i opracowanie materiałów:

Bernadeta Gurbierz, Dorota Kruba-Raczek, Maria Leśniowska,
Aneta Malik, Justyna Sowińska, Aleksandra Starczewska-Wojnar

Konsultacja merytoryczna:

ks. Wojciech Pracki - proboszcz Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Opolu
dr Grzegorz Joachimiak - Instytut Muzykologii Uniwersytetu Wrocławskiego

Patronat honorowy:

Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce
Prezydent Miasta Opola

Patronaty medialne

TVP3 Opole, Radio Opole, Gość Niedzielny
Europejskie Dni Dziedzictwa

Redakcja tekstów:

dr Małgorzata Iżykowska

Tłumaczenia tekstów:

dr Małgorzata Blach-Margos

Projekt graficzny:

Mirosław Słomski

Druk:

Drukarnia Sady

Nakład:

500 egzemplarzy

Opole 2017

Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce

Prezydent Miasta Opola

„Warownym grodem
jest nasz Bóg”

– w 500. rocznicę ogłoszenia tezy Marcina Lutra

Wprowadzenie

Propozycja Archiwum Państwowego w Opolu, mająca na celu przywrócenie pamięci o wspólnotach ewangelickich związanych z Opolszczyzną, sięga do głębi duchowości ludzi, którzy pozostawili swój ślad w historii naszego regionu, przechowywany pieczołowicie m.in. w zbiorach archiwalnych. Przewodnia idea ekspozycji, zawarta w pierwszych słowach hymnu ułożonego przez Marcina Lutra: „Warownym grodem jest nasz Bóg”, odwołuje się do militarnych skojarzeń, charakterystycznych dla epoki zdominowanej przez ludzi parających się rzemiosłem wojskowym. Przede wszystkim jednak słowa te osadzone są mocno w tekstach biblijnych, gdzie poszukuje się wciąż odpowiedzi na pytania o to, w jaki sposób bezpiecznie przejść przez życie w nadziei na osiągnięcie zbawienia. Dlatego też w czasach ożywionych sporów teologicznych bardzo popularne było plastyczne przedstawienie rycerza dającego odpór przeciwnikom, atakującym go w alegoryzowanych postaciach: diabła, grzechu, śmierci, ciała i świata. Obraz ten nawiązywał do opisu armatury zabezpieczającej człowieka przed złem, którą obrazowo przedstawił św. Paweł w 6 Rozdziale Listu do Efezjan:

weźcie całą zbroję Bożą, abyście mogli stawić opór w dniu złym i, dokonawszy wszystkiego, ostać się.

Stójcie tedy, opasawszy biodra swoje prawdą, przywdziałwszy pancerz sprawiedliwości

I obuwszy nogi, by być gotowymi do zwiastowania ewangelii pokoju,

A przede wszystkim, weźcie tarczę wiary, którą będziecie mogli zgasić wszystkie ogniste pociski złego;

Weźcie też przyłbicę zbawienia i miecz Ducha, którym jest Słowo Boże.
(Ef. 6.13-17)

Nie bez powodu przytaczamy ten fragment zaczerpnięty z Pisma Świętego. Odwoływali się bowiem do niego zarówno przedstawiciele Kościołów reformacyjnych, jak i Kościoła katolickiego w propagowaniu idei rycerza chrześcijańskiego (Miles Christianus), tak bliskiego polskiej kulturze narodowej, opartej mocno na ideach religijnych.

W okrugłą, 500. rocznicę reformacji, przypominamy o tych, którzy podążając nowymi drogami wiary, składali się niegdyś na mozaikę kultur i religii obecnych w naszym regionie, oraz ich dokonaniach poświadczonych w bogatej spuściźnie przechowywanej w opolskim archiwum. Prezentacja tego znaczącego dorobku byłaby niepełna bez refleksji nad istotą sporu, którego jądrem było głębokie pragnienie osiągnięcia zbawienia. To właśnie z gorliwości w sięganiu po to, co doskonałe zrodziły się reformy chrześcijaństwa (zarówno katolickie, jak i protestanckie), o czym warto przypomnieć w bliskich nam czasach, kiedy doświadczenie wiary zmieniło się w sposób radykalny. Dlatego tym bardziej warto sięgnąć do materiałów archiwalnych, stanowiących swoistą duszę miasta i regionu, aby wydobyć z nich świadectwa znaczącej obecności ludzi, którzy swoją działalnością w różnych przestrzeniach życia wpisali się na trwałe w naszą wspólną historię. Religijny wymiar tej obecności odkrywamy biorąc do ręki druki pomagające przygotowywać i przeżywać uczestnictwo w nabożeństwach, jak kancjonały, postylle czy zbiory kazań. Wśród archiwaliów nie brak dokumentów dotyczących szkolnictwa czy też aktywności na polu charytatywnym wspólnot ewangelickich. Mam nadzieję, że ten skromny wkład Archiwum Państwowego w Opolu w obchody rocznicy reformacji oraz 800-lecia Opola zostanie przyjęty z zainteresowaniem i posłuży refleksji nad potrzebą wartości religijnych czynioną w duchu prawdziwie ekumenicznym.

Einführung

Ziel dieser, vom Archiwum Państwowe in Opole organisierten, Ausstellung ist die Wiederbelebung der Erinnerung an die evangelischen Gemeinden, die mit Opole verbunden waren. Sie reicht weit in die Geistigkeit der Menschen, die ihre Spuren in der Geschichte unserer Region hinterließen. Diese Spuren sind auch in unserem Archivbestand zu finden. Den Leitfaden der Ausstellung bilden die Wörter der Hymne von Martin Luther: „Ein feste Burg ist unser Gott“. Dieser Satz erweckt militärische Assoziationen, die für die Epoche charakteristisch sind, da sie von Menschen dominiert wurde, die das Militärhandwerk betrieben. Diese Wörter sind aber hauptsächlich in biblischen Texten verankert, in denen stets nach der Antwort gesucht wurde, wie der Mensch durch das Leben sicher gehen solle, um den Heil der Seele zu finden. Populär war deswegen in der Zeit der lebhaften theologischen Streite, die plastische Darstellung eines den Feind abwehrenden Ritters, der den Ritter in allegorischen Gestalten – Teufel, Sünde, Tot, Körper und Welt – angriff. Dieses Bild knüpft an die Beschreibung der Armierung an, welche den Menschen vor dem Bösen schützten soll und die bildhaft vom hl. Paulus im sechsten Kapitel des Briefes an die Epheser dargestellt wurde:

Darum legt die Rüstung Gottes an, damit ihr am Tag des Unheils standhalten, alles vollbringen und den Kampf bestehen könnt.

Seid also standhaft: Gürtet euch mit Wahrheit, zieht als Panzer die Gerechtigkeit an

und als Schuhe die Bereitschaft, für das Evangelium vom Frieden zu kämpfen.

Vor allem greift zum Schild des Glaubens! Mit ihm könnt ihr alle feurigen Geschosse des Bösen auslöschen.

Nehmt den Helm des Heils und das Schwert des Geistes, das ist das Wort Gottes.
(Eph. 6.13-17)

Nicht ohne Grund wird dieses Fragment aus der Heiligen Schrift zitiert, denn sowohl die Vertreter der reformatorischen Kirchen, als auch die der katholischen Kirchen knüpften daran an, als sie die Idee des christlichen Ritters (Miles Christianus) verbreiteten. Dieses Konzept steht auch der polnischen Nationalkultur nahe, weil es sich an die religiösen Ideen stark anlehnt.

Zum runden, 500-jährigen Jubiläum der Reformation, erinnern wir an die, welche die neuen Wege des Glaubens beschritten, die einst eine Mosaik der Kultur und Religionen, die in unserer Region präsent waren, bildeten, sowie an deren Errungenschaften, die im Bestand des Oppelner Archivs verzeichnet sind. Die Darstellung dieses Werks wäre aber ohne die Reflexion über den Kern des Streits, zu dem das starke Verlangen nach der Erlösung gehört, unvollständig. Eben aus diesem Eifer das Vollkommene zu erlangen, entstanden die christlichen Reformen (die protestantischen und katholischen). Daran sollte in den heutigen Zeiten erinnert werden, da sich die Erfahrung des Glaubens drastisch änderte. Umso mehr bilden die Archivmaterialien eine wichtige Wissensquelle, da sie die Seele der Stadt und der Region bilden. In ihnen können wir Spuren von Menschen finden, die sich durch ihr Wirken in unterschiedlichen Lebensbereichen fest in unserer gemeinsamen Geschichte verankert haben. Bei der Entdeckung dieser Spuren und deren religiösen Größe helfen uns Schriften, die zur Vorbereitung und Teilnahme am Gottesdienst bestimmt sind, also Gesangbücher, Postillen oder Sammlungen von Predigten. Unter den Archivalien sind auch Unterlagen zum Schulwesen oder zur Wohltätigkeit der evangelischen Gemeinden zu finden. Ich hoffe das der kleine Beitrag des Archiwum Państwowe in Opole zu den Feierlichkeiten des Jahrestages der Reformation und des 800. Jubiläums der Stadt Opole, mit Interesse angenommen wird und zur Reflexion über das Grundbedürfnis nach religiösen Werten bewegt.

Mirosław Lenart

Reformy chrześcijaństwa, w które wpisuje się sformułowanie przez Marcina Lutra 95 tez, związane były ze wzrastającą aktywnością świeckich, mających do dyspozycji coraz bogatszą bibliotekę książek. Przeżywanie wiary stawało się dzięki temu sprawą coraz bardziej prywatną i osobistą. Łączność ze Słowem Bożym, tłumaczonym na języki narodowe wpływała na głębsze rozumienie treści wiary oraz zachęcała do aktywności, czego wyrazem były pieśni wykonywane we wspólnotach gromadzących się na modlitwie. Wymownym świadectwem nowej wrażli-

wości religijnej są kancjonały, które jako świadectwo wiary i pobożności stały się dla kuratorów wystawy drogowskazem w opowieści o roli i znaczącej obecności przedstawicieli Kościołów ewangelickich.

„**M**arownym grodem jest nasz Bóg” – aklamacja wyjęta z ułożonego przez Marcina Lutra hymnu rozpoczyna naszą wędrówkę po świecie kultury, której archiwalne ślady są cennym dziedzictwem chronionym i udostępnianym przez Archiwum Państwowe w Opolu.

„Warumnym grodem jest nasz Bóg”

– w 500. rocznicę ogłoszenia też Marcina Lutra

Organizatorzy | Veranstalter:

Archiwum Państwowe w Opolu
Parafia Ewangelicko-Augsburska w Opolu
Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych

Patronaty | Schirmherrschaft:

Prezydent Miasta Opola
Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce
TVP3 Opole, Radio Opole, Gość Niedzielny

„Ein feste Burg ist unser Gott”

– zum 500. Jahrestag von Martin Luthers Thesenanschlag

DE Version

Die Reformen des Christentums, zu denen die von Martin Luther formulierten 95 Thesen zählen, waren mit der steigenden Aktivität der Laien verbunden, denen eine immer größer werdende Anzahl von Büchern, die in den sich schnell entwickelnden Verlagshäusern veröffentlicht wurden, zur Verfügung stand. Infolgedessen wurde das Erleben des Glaubens eine zunehmend private und persönliche Angelegenheit. Des Weiteren trug die Übersetzung des Wortes Gottes in die Landessprachen zum tieferen Verständnis des Glaubensinhalts bei und spornte zum aktiven Erleben des Glaubens an – Ausdruck dessen war das gemeinsame Liedersingen von Gemeinschaften, die sich zum Beten versammelten. Ein aussagekräftiges Zeugnis

der neuen Sensibilität der Religion sind Gesangbücher, die als Zeichen des Glaubens und der Frömmigkeit betrachtet werden können. Diese waren für die Ausstellungskuratoren ein Wegweiser in der Erzählung über die Rolle und starke Präsenz der Vertreter der evangelischen Kirchen.

„Ein feste Burg ist unser Gott” – die Akklamation aus Martin Luthers Hymne beginnt unsere Reise durch die Kulturwelt, deren archivarische Spuren ein kostbares Erbe bilden. Dieses Erbe wird vom Archiwum Państwowe in Opole geschützt und Interessenten zur Verfügung gestellt.

Rozmieszczenie kościołów ewangelickich na obszarze Rejencji Opolskiej oraz w powiecie brzeskim i namysłowskim Rejencji Wrocławskiej przed 1922 rokiem

Verteilung der evangelischen Kirchen auf dem Gebiet der Regierung Oppeln sowie in den Landkreisen Brieg und Namslau der Regierung Breslau vor 1922.

LEGENDA:

- Granice Rejencji Opolskiej przed 1922 rokiem
Grenzen der Regierung Oppeln vor 1922
- Powiat brzeski i namysłowski Rejencji Wrocławskiej
Die Landkreise Brieg und Namslau der Regierung Breslau
- Rzeki i jeziora
Flüsse und Seen
- ⌂ Kościoły
Kirchen

Porozumienie z Augsburga kończące II wojnę religijną w 1555 roku miało położyć kres niepokojom religijnym wywołanym reformacją w Kościele, wprowadzając zasadę „czyj kraj, tego religia”. Jednakże kolejne stulecie i wybuch wojny trzydziestoletniej w 1618 roku dowiodły, że wyżej wspomniane ustalenia nie uregulowały kwestii Kościołów reformacyjnych. W wyniku podziałów terytorialnych na Śląsku każdy z władców miał prawo decydowania w sprawach religijnych na zarządzanym przez siebie obszarze, co wiązało się z niejednolitym rozpowszechnianiem się ruchu reformacyjnego.

Także w mieście Opolu, gdy władzę w księstwie przejęli Habsburgowie, ruch reformacyjny spotkał się ze zdecydowaną reakcją ze strony rządzących. W myśl zasady jedności religijnej terytorium, opolskich ewangelików pozbawiono miejsca na odprawianie nabożeństw. Cesarz Ferdynand II w 1630 roku wydał ponadto za-

rządzenie, na mocy którego osoby przynależące do wspólnot reformacyjnych nie mogły mieszkać w obrębie murów miasta Opola.

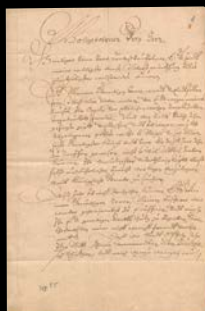
Sytuacja zmieniła się w XVIII wieku wraz z zarządzeniem Fryderyka, króla pruskiego, gdy w skład rady miejskiej musiały wchodzić dwie osoby wyznania ewangelickiego. Kolejna zmiana nastąpiła, kiedy do miasta przybyła jednostka garnizonowa 9 Regimentu Kirasjerów, a z nią niemieccy kupcy, urzędnicy i rzemieślnicy, którzy byli zwolennikami nauk głoszonych przez Marcina Lutra. Dzięki staraniom pastora Jakobięgo udało się zyskać dla potrzeb gminy budynki byłego konwentu minorytów. Cesarz Fryderyk Wilhelm III w 1811 roku wydał dokument, na mocy którego przekazano pod opiekę opolskich ewangelików wspomniane budynki wraz z wyposażeniem. W dokumencie wymieniono m.in.: jeden ołtarz główny i pięć ołtarzy bocznych, organy, trzy zegary, ławki, trzy trąbki, cztery świeczniki, jeden woreczek do zbierania ofiary. Opolska gmina ewangelicka opiekowała się kościołem aż do zakończenia II wojny światowej. Dziś zabudowania te należą do Zakonu Braci Mniejszych Franciszkanów w Opolu.

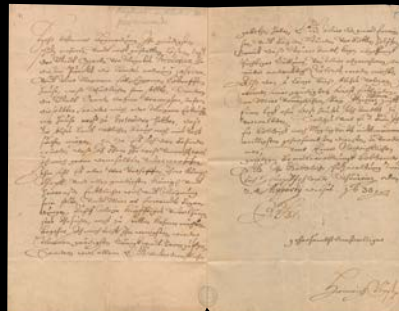
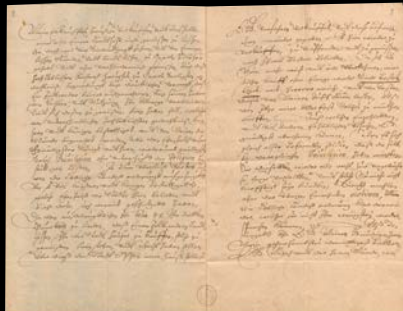
Plan sytuacyjny zabudowań kościoła ewangelickiego w Opolu z 1838 roku.
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/2611]

Situationsplan von Gebäuden der Evangelischen Kirche in Oppeln aus dem Jahr 1838
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/22/2611]

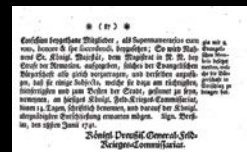
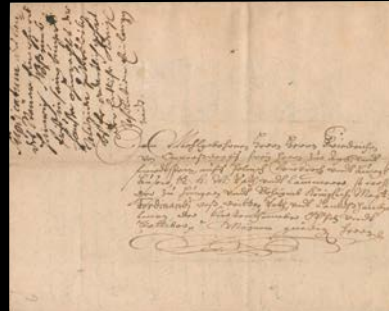
Cuius regio, eius religio

Pismo z dnia 28 sierpnia 1630 r. skierowane do Fryderyka von Oppersdorffa, w którym Henryk Noss, poborca podatkowy, prosi o wstawiennictwo u rządzących miastem. Z powodu wyznania ewangelickiego ma sprzedać dom, który jest mu niezbędny do sprawowania urzędu [Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/55]

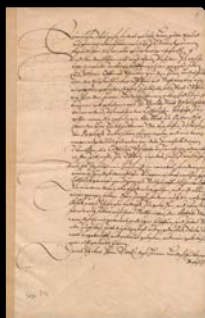

Schreiben vom 28. August 1630 an Friedrich von Oppersdorff, in dem der Steuereintreiber Henryk Noss, um Fürsprache bei der Stadtregierung bittet. Weil er Protestant ist, soll er sein Haus verkaufen, das er zur Ausübung seines Amtes benötigt [Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/22/55]

Zarządzenie Fryderyka Wilhelma z 1741 roku, według którego w radzie miejskiej ma zasiadać dwóch członków wyznania ewangelickiego

[Sammlung aller in dem souverainen Herzogthum Schlesien und der dessen incorporirten Grafschaft Glatz in Finanz-, Justitz-, Criminal-, Geistlichen Consistorial- Kirchen Sachen etc. publicirten und ergangenen Ordnungen, Edicten, Mandaten, Rescripten etc welche von der Zeit der glorwürdigsten Regierung Friedrichs Königes in Preußen.... Breslau, Korn, Tom 1, Biblioteka Archiwum Państwowe w Opolu, sygn.81]

Dokument z 21 czerwca 1630 r., w którym ewangelik Adam Nawoj zwraca się do burmistrza miasta Opola z prośbą o wskazanie kupca jego domu w Opolu. Powodem sprzedaży domu jest brak zgody Adama Nawoja na przyjęcie katolicyzmu [Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/54]

Dokument vom 21. Juni 1630, in dem sich der Bürgermeister der Stadt Oppeln mit der Bitte des Hauses in Oppeln zu nennen. Der Grund der, dass Adam Nawoj der Annahme des Katholizismus nicht zugestimmt hat [Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/22/54]

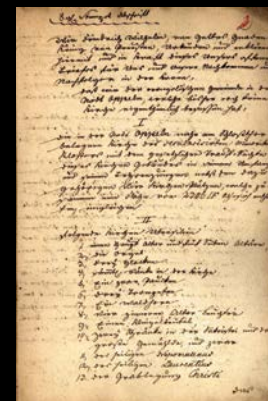
Protestant Adam Nawoj an den wendet, ihm einen Käufer sei für den Verkauf des Hauses ist

Dokument cesarza Ferdynanda II z 10 czerwca 1638 r., w którym potwierdzono sprzedaż domu należącego do Adama Nawoja. Budynek znajdujący się w pobliżu Bramy Odrzańskiej został kupiony przez Macieja Ogona za sumę 51,5 talarów śląskich

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/61]

Dokument des Kaisers Ferdinand II. vom 10. Juni 1638, in dem der Verkauf des Hauses von Adam Nawoj bestätigt wurde. Das Gebäude, das sich in der Nähe des Odertores befindet, wurde von Maciej Ogon für 51,5 Schlesische Thaler gekauft

[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/22/ 61]

Verordnung von Friedrich Wilhelm aus dem Jahr 1741, welcher zufolge dem Stadtrat zwei Mitglieder evangelischen Glaubens angehören sollen

[Sammlung aller in dem souverainen Herzogthum Schlesien und der dessen incorporirten Grafschaft Glatz in Finanz-, Justitz-, Criminal-, Geistlichen Consistorial- Kirchen Sachen etc. publicirten und ergangenen Ordnungen, Edicten, Mandaten, Rescripten etc. welche von der Zeit der glorwürdigsten Regierung Friedrichs Königes in Preußen.... Breslau, Korn, Band 1, Bibliothek des Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 81]

Odpis dokumentu cesarza Fryderyka Wilhelma III z 1811 roku, w którym przekazano opolskiej gminie ewangelickiej zabudowania klasztoru minorytów

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/2610]

Abchrift des Dokuments des Kaisers Friedrich Wilhelm III. aus dem Jahr 1811, in dem die Gebäude des Minoritenklosters der Oppelner Protestanten-gemeinde übergeben wurden

[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/22/2610]

Wessen Gebiet, dessen Religion – hierbei handelt es sich um die Kurzform eines im Augsburger Frieden von 1555 niedergelegten Rechtsprinzips. Dieses Abkommen beendete den sog. Zweiten Religionskrieg und sollte laut der erwähnten Sentenz ein Ende den von der Reformation hervorgerufenen Religionsunruhen setzen. Das folgende Jahrhundert und der Ausbruch des Dreißigjährigen Krieges im Jahr 1618 bewiesen jedoch, dass die oben angeführten Regelungen die Frage der reformatorischen Kirchen nicht geregelt haben. Infolge der territorialen Gliederung Schlesiens hatte jeder Machthaber das Recht, auf dem von ihm beherrschten Gebiet in Religionsfragen zu entscheiden, was mit einer heterogenen Verbreitung der reformatorischen Bewegung verbunden war.

Auch in der Stadt Oppeln, als die Habsburger die Herrschaft in dem Herzogtum übernahmen, traf die reformatorische Bewegung auf eine entschlossene Reaktion seitens der Regierenden. Gemäß dem Grundsatz der Religionshomogenität des Territoriums, wurden die Oppelner Protestanten des Ortes beraubt, an dem sie ihre Gottesdienste halten konnten. Kaiser Ferdinand II. erließ im Jahr 1630 eine Anordnung, anhand welcher Personen, die den reformatorischen

Cuius regio, eius religio

Gemeinschaften angehörten, nicht innerhalb der Mauern der Stadt Oppeln wohnen durften.

Die Situation änderte sich im 18. Jahrhundert mit der Anordnung Friedrichs, des Königs von Preußen, als dem Stadtrat zwei Personen evangelischen Glaubens angehören mussten. Eine weitere Änderung erfolgte, als eine Garnisonseinheit des 9. Regiments der Kürassiere in die Stadt kam. Mit ihr kamen Kaufmänner, Beamte und Handwerker, die Anhänger der Lehren Martin Luthers waren. Dank den Bemühungen von Pastor Jakobi, konnten für die Bedürfnisse der Gemeinde die Gebäude des ehemaligen Konvents der Minoriten gewonnen werden. Anhand des im Jahr 1811 von Kaiser Friedrich Wilhelm III. unterzeichneten Dokuments, wurden die eher erwähnten Gebäude samt Ausstattung unter die Obhut der Oppelner Protestanten übergeben. In diesem Dokument wurden folgende Elemente erwähnt: ein Hauptaltar und fünf Nebenaläre, eine Orgel, drei Uhren, Bänke, drei Trompeten, vier Kerzenleuchter, ein Säckchen zum Sammeln der Opfergaben. Die Oppelner Protestantengemeinde kümmerte sich um die Kirche bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges. Heute gehören die Gebäude dem Orden der Minderen Brüder der Franziskaner in Oppeln.

DE Version

Marcin Luter

Marcin Luter urodził się 10 listopada 1483 roku w Eisleben. Po odbyciu edukacji w szkole miejskiej w Mansfeld, szkole katedralnej w Magdeburgu i szkole klasztornej oo. franciszkanów w Eisenach, w 1501 roku rozpoczął studia na uniwersytecie w Erfurcie, początkowo na wydziale nauk wyzwolonych, które ukończył w styczniu 1505 roku jako magister filozofii. Kontynuował naukę na wydziale prawa, jednak przerwał studia, by 17 lipca 1505 roku wstąpić do zakonu augustianów. Po odbyciu postulatu i nowicjatu 4 kwietnia 1507 roku przyjął w katedrze w Erfurcie święcenia kapłańskie, a uroczystość prymicji odbyła się 2 maja. W 1508 roku został przeniesiony do klasztoru w Wittenberdze, gdzie objął stanowisko wykładowcy filozofii moralnej na nowo założonym uniwersytecie i jednocześnie kontynuował studia teologiczne. Tam uzyskał tytuł bakałarza Pisma Świętego oraz sentencjariusza, uprawniający do wykładania Sentencji Piotra Lombarda. W październiku 1510 roku wyjechał do Rzymu. Po powrocie udał się do Wittenbergi, by objąć w nowo założonym uniwersytecie stanowisko profesora egzegezy biblijnej, czyli nauki zajmującej się badaniem tekstów Pisma Świętego oraz krytycznym wykładem ich treści.

Początkiem jego działalności reformatorskiej było ogłoszenie w 1517 roku słynnych tez krytykujących między innymi zainicjowaną przez Leona X akcję sprzedaży odpustów. Sprzeciw Lutra wzbudzał fakt, że odpust otrzymywało się za pieniądze, w konsekwencji czego odpuszczenie kar m. in. za grzechy dalekie było od uczucia żalu i aktu pokuty. Przyjmuje się, że w dniu 31 października 1517 roku, nie przeciwko samemu odpustom, ale nadużyciom z tym związanym, ogłosił Marcin Luter 95 tez, wzywając tym samym do dysputy nad nimi. Zgodnie z utrwaloną legendą, zanim

wysłał swoje tezy do biskupów niemieckich, najpierw przybił je w przedsionku kościoła zamkowego w Wittenberdze. Dzięki rozwijającej się sztuce drukarskiej, po krótkim czasie wystąpienie Lutra znane było w całych Niemczech.

Tezy spotkały się z potępieniem Stolicy Apostolskiej w formie wydanej 15 czerwca 1520 roku bulli „Exsurge Domine”, którą rok później Luter publicznie spalił, razem z dokumentem nakładającym na niego klątwę papieską oraz uchwałą sejmu Rzeszy w Wormacji skazującą go na karę banicji. Dzięki pomocy elektora saskiego Fryderyka Mądrego Luter znalazł schronienie na zamku Wartburg w Eisenach, gdzie przebywał jako rycerz Jerzy, protegowany księcia. Pobyt na zamku Luter poświęcił lekturze Pisma św. Napisał tam między innymi komentarz do kantyku Marii zwanego Magnificat, zajął się wykładami poświęconymi psalmom oraz opracował postyllę na temat Ewangelii. Jednak najważniejszym dziełem Lutra z tego okresu było przetłumaczenie na język niemiecki Nowego Testamentu. Następnie przełożył całą Biblię, udostępniając w ten sposób wszystkim wiernym jej tekst. Cały jego dorobek piśmienniczy dał podwaliny nauce wpływającej na rozwój Kościołów ewangelickich.

Marcin Luter był nie tylko reformatorem religijnym, lecz także uznawany jest za wybitnego humanistę, pisarza i filologa. Zmarł 18 lutego 1546 roku w Eisleben.

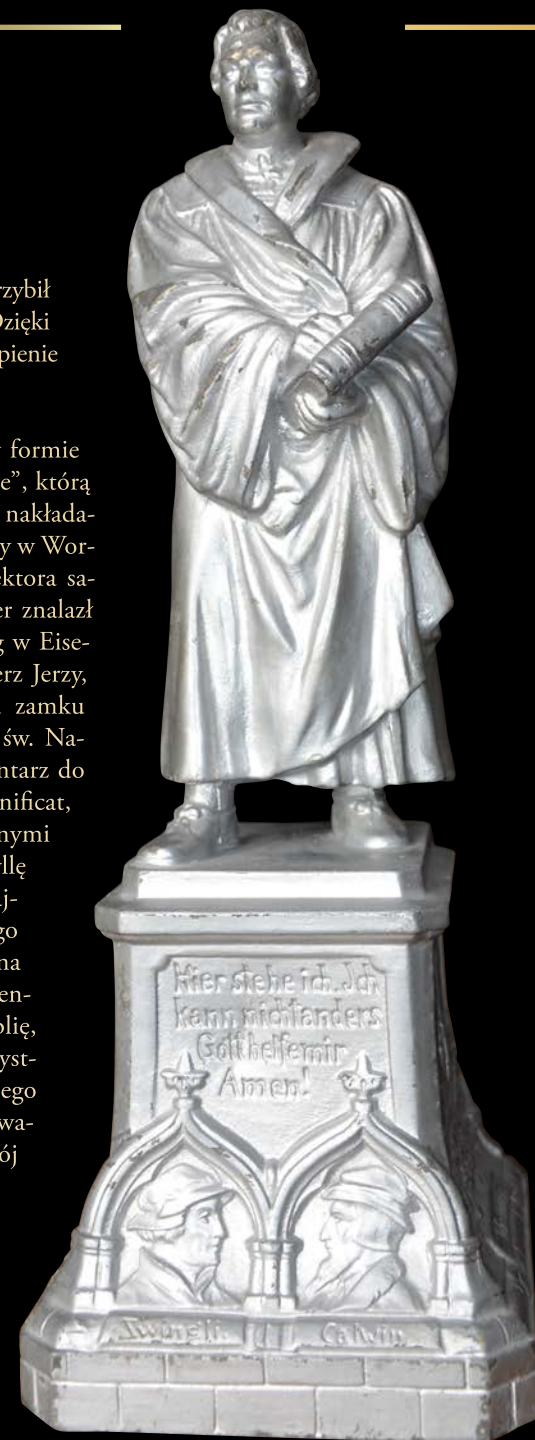

Portret Marcina Lutra,
aut. Lucas Cranach Starszy, 1529 r.

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Marcin_Luter#/media/File:Martin_Luther,_1529.jpg,
dostęp 06.07.2017 r.]

Lucas Cranach der Ältere (1529):
Porträt von Martin Luther.

[Siehe unter: https://pl.wikipedia.org/wiki/Marcin_Luter#/media/File:Martin_Luther,_1529.jpg, Stand vom: 06.07.2017].

Kościół w Wittenberdze

[Ilgenstein-Katterfeld A., Ilgenstein W., Die Reformatoren. Ein Gedenkbuch für die evangelische Christenheit, Köln, 1933, Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu, sygn. 4518]

Die Stadtkirche in Wittenberg

[Ilgenstein-Katterfeld, Anna/ Ilgenstein, Wilhelm (1933): Die Reformatoren. Ein Gedenkbuch für die evangelische Christenheit. Köln. Bibliothek des Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 4518]

Tylna część budynku augustianów, w którym mieszkał Luter

[Ilgenstein-Katterfeld A., Ilgenstein W., Die Reformatoren. Ein Gedenkbuch für die evangelische Christenheit, Köln, 1933, Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu, sygn. 4518]

Das hintere Gebäude der Augustei, in dem sich Luthers Wohnung befand

[Ilgenstein-Katterfeld, Anna/ Ilgenstein, Wilhelm (1933): Die Reformatoren. Ein Gedenkbuch für die evangelische Christenheit. Köln. [Bibliothek des Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 4518]

Luter w drodze na Sejm Rzeszy w Worms, 2 IV 1521 r.

[Ilgenstein-Katterfeld A., Ilgenstein W., Die Reformatoren. Ein Gedenkbuch für die evangelische Christenheit, Köln, 1933, Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu, sygn. 4518]

Luther auf dem Weg zum Reichstag in Worms am 2. April 1521.

[In:] Ilgenstein-Katterfeld, Anna/ Ilgenstein, Wilhelm (1933): Die Reformatoren. Ein Gedenkbuch für die evangelische Christenheit. Köln. [Bibliothek des Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 4518]

Spalenie bulli papieskiej w Wittenberdze, 10 XII 1520 r.

[Ilgenstein-Katterfeld A., Ilgenstein W., Die Reformatoren. Ein Gedenkbuch für die evangelische Christenheit, Köln, 1933, Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu, sygn. 4518]

Verbrennung der Bannbulle in Wittenberg am 10. Dezember 1520.

[In:] Ilgenstein-Katterfeld, Anna/ Ilgenstein, Wilhelm (1933): Die Reformatoren. Ein Gedenkbuch für die evangelische Christenheit. Köln. [Bibliothek des Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 4518]

Marcin Luter, aut. Lucas Cranach Starszy, 1532 r.

[https://pl.pinterest.com/pin/349099408585986336/, dostęp: 18.07.2017]

**Lucas Cranach der Ältere (1532):
Porträt von Martin Luther**

[Siehe unter: https://pl.pinterest.com/pin/349099408585986336/, Stand vom: 18.07.2017]

Thumaczenie Biblii

[Ilgenstein-Katterfeld A., Ilgenstein W., Die Reformatoren. Ein Gedenkbuch für die evangelische Christenheit, Köln, 1933, Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu, sygn. 4518]

Übersetzung der Bibel

[In:] Ilgenstein-Katterfeld, Anna/ Ilgenstein, Wilhelm (1933): Die Reformatoren. Ein Gedenkbuch für die evangelische Christenheit. Köln. [Bibliothek des Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 4518]

Portret Katarzyny von Bora, żony Marcina Lutra, aut. Lucas Cranach Starszy, 1526 r.

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Marcin_Luter#/media/File:Katharina-v-Bora-1526.jpg, dostęp: 06.07.2017r.]

Lucas Cranach der Ältere (1526):

Porträt von Katharina von Bora, der Frau Martin Luthers.

[Siehe unter: https://pl.wikipedia.org/wiki/Marcin_Luter#/media/File:Katharina-v-Bora-1526.jpg, Stand vom 06.07.2017]

Martin Luther wurde am 10. November 1483 in Eisleben geboren. Nachdem er die Mansfelder Stadtschule, danach die Magdeburger Domschule und auch die Pfarrschule zu St. Georgen in Eisenach beendete, begann er im Jahr 1501 sein Studium auf der Universität Erfurt. Zuerst besuchte er die Artistenfakultät, die er im Januar 1505 mit dem „Magister atrium“ abschloss. Seine Ausbildung setzte er an der juristischen Fakultät fort. Diese unterbrach er dann am 17. Juli 1505, um in das Kloster der Augustiner-Eremiten einzutreten. Nach Absolvierung des Postulats und Noviziats, nahm er am 4. April 1507 in der Kathedrale in Erfurt die Priesterweihe an und die Primizfeier fand am 2. Mai statt. Im Jahr 1508 wurde er in das Kloster in Wittenberg versetzt, wo er an der neu gegründeten Universität Ethik unterrichtete und zugleich sein Theologiestudium fortsetzte. An der Universität in Wittenberg erwarb er den Grad des „Baccalarius biblicus“ und des „Baccalaureus sententiarius“ und durfte nun auch selbst die „Lombardischen Sentenzen“ auslegen. Luther reiste im Oktober 1510 nach Rom. Nach seiner Rückkehr kehrte er nach Wittenberg zurück, um an der neu gegründeten Universität den Lehrstuhl der „Lectura in Biblia“ – diese Lehre befasste sich mit der Untersuchung der Heiligen Schrift und der kritischen Auslegung deren Inhalts – zu übernehmen.

Martin Luther

Luthers reformatorische Tätigkeit begann im Jahr 1517 mit der Verkündung seiner berühmten Thesen, welche unter anderem die von Leon X. eingeführte Ablasspraxis kritisierten. Martin Luther erhob Widerstand gegen die Tatsache, dass man den Ablass gegen Geld erhielt. Somit hatte die Vergebung der Sünden nichts mit Reue und Buße gemein. Angenommen wird, dass am 31. Oktober 1517 Martin Luther seine 95 Thesen nicht gegen

die Ablässe selbst, sondern gegen die damit verbundenen Missbräuche verkündet habe. Mit diesem Akt rief er zur Debatte über die Ablasspraxis auf. Laut der Legende schlug Luther seine Thesen am Hauptportal der Schlosskirche in Wittenberg an, bevor er sie an die deutschen Bischöfe schickte. Dank der sich entwickelnden Druckkunst waren die Thesen Luthers nach kurzer Zeit in ganz Deutschland bekannt.

Die Thesen Luthers wurden vom Heiligen Stuhl mit der am 15. Juni 1520 herausgegebenen Bulle „Exsurge Domine“ verdammt. Diese Bulle verbrannte Luther öffentlich ein Jahr später zusammen mit den Dokumenten, die ihn mit einem Papstfluch belegten, und dem Beschluss des Reichstags zu Worms, kraft dessen er geächtet wurde. Dank der Hilfe des Kurfürsten Friedrichs des Weisen fand Luther Zuflucht auf Schloss Wartburg in Eisenach, wo er sich als Ritter Georg, Schützling des Fürsten, aufhielt. In dieser Zeit widmete er sich der Lektüre der Heiligen Schrift. Er verfasste dort unter anderem ein Kommentar zum Marie-Canticum Magnificat. Des Weiteren beschäftigte er sich mit Vorträgen über die Psalmen und bearbeitete eine Postille über das Evangelium. Das wichtigste Werk Luthers aus dieser Zeit war jedoch die Übersetzung des Neuen Testaments in die deutsche Sprache. Danach übersetzte er die ganze Bibel und stellte somit den Text allen Gläubigern zur Verfügung. Sein schriftliches Schaffen bildete das Fundament für die Lehre, welche die Entwicklung der evangelischen Kirchen beeinflusste.

Martin Luther war nicht nur ein religiöser Reformator, sondern wird auch als hervorragender Humanist, Schriftsteller und Philologe betrachtet. Er starb am 18. Februar 1546 in Eisleben.

Pisma Marcina Lutra, Wittenberg 1558 r.
[Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu, sygn. 10]

Martin Luthers Schriften, Wittenberg 1558
[Bibliothek des Archiwum Państwowego w Opolu, Sign. 10]

Biblia jest podstawową normą wiary i życia członków Kościołów ewangelickich. Marcin Luter sformułował zasadę *sola scriptura* – jedynie Pismo św., uważał bowiem, że Biblia nie potrzebuje żadnego dowodzenia, a jedynie pokornego czytania.

B1521 roku przystąpił do prac nad tłumaczeniem Biblii na język niemiecki. Przekładu Nowego Testamentu dokonał w ciągu 10 tygodni podczas pobytu na zamku w Wartburgu. Pierwsze wydanie Nowego Testamentu, opublikowane we wrześniu 1522 roku, nazwane „Testamentem wrześniowym” lub „Biblią wrześniową”, ukazało się w nakładzie 3 tysięcy egzemplarzy. Pomimo wysokiej ceny 1,5 guldena nakład został rozprzedany w ciągu trzech miesięcy i w grudniu tego samego roku ukazała się druga edycja z ulepszonym tekstem i poprawionymi ilustracjami, nazywana „Testamentem grudniowym” lub „Biblią grudniową”. Przekład Starego Testamentu był już dziełem całego zespołu, w skład którego, obok Lutra, wszedł m.in. Filip Melanchton. Cały tekst Biblii opublikowany został w 1534 roku w Wittenberdze.

Inną lekturą protestantów, już od czasów Reformacji, były postylle (z łac. *post illa verba textus* – po tych słowach tekstu), czyli zbiory kazań – komentarzy do poszczególnych tekstów biblijnych, przypadających na kolejne niedziele i święta roku kościelnego. Pierwsza protestancka postylla była dziełem Marcina Lutra (1521). Jedną z pierwszych postylli polskojęzycznych wyszła spod pióra Mikołaja Reja (Kraków 1557). Inne to postylle Grzegorza z Żarnowca i Samuela Dambrowskiego, tzw. „Dąbrówka”, po raz pierwszy wydana w Toruniu w 1620 roku, później także w Brzegu (1772). Postylle używane były przede wszystkim w życiu kościelnym – dzięki nim wierni mogli odprawiać

Wę- cie też hełm z b a - mie - n i a i miecz Ducha, to jest S ł o w o B o ż e

Kazania Samuela Dambrowskiego
[Parafia Ewangelicko-Augsburska w Opolu]

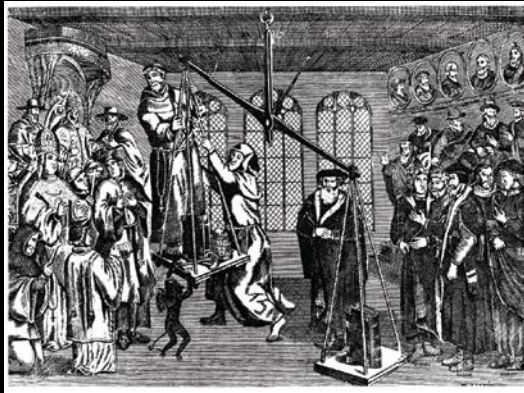
Die Predigten von Samuel Dambrowski
[Evangelisch-Augsburgische Pfarrei in Opole]

nabożeństwa (zwane czytanimi lub lektorskimi) nawet pod nieobecność pastora. Czytano je jednak także w domach, w gronie rodzinnym.

Kluczową rolę w kształtowaniu luterńskiej tożsamości odgrywał katechizm, a XVI w. nazywany był epoką katechizmów – to właśnie wtedy powstawało ich najwięcej. Katechizm oznaczał pierwotnie nauczanie, a także treść nauczania, dopiero później słowo to zaczęło się odnosić do religijnego dzieła literackiego. W 1529 roku Luter, po odbyciu szeregu wizytacji parafii i szkół, opracował dwa katechizmy – Mały i Duży. *Mały katechizm* przeznaczony był właściwie dla wszystkich, także dla ojców, aby wiedzieli, jak nauczać swoje rodziny. Duży skierowany został do księży i kaznodziejów. Na treść *Małego katechizmu* złożyło się pięć części dotyczących: Dekalogu, Składu Apostolskiego, Modlitwy Pańskiej, Sakramentu Chrztu i Wieczerzy Pańskiej. Na końcu *Mały katechizm* zawiera przykłady modlitw porannych i wieczornych, modlitw przed i po posiłku oraz Tablicę domową, czyli zbiór cytatów biblijnych.

Potrzeba samodzielnego studiowania Biblii oraz innych tekstów przyczyniła się do szybkiego rozwoju szkolnictwa oraz zaowocowała upowszechnieniem się profesji tłumacza, wydawcy czy drukarza.

Głównym ośrodkiem wydawniczym na Śląsku był Brzeg, gdzie ukazało się ponad 300 polskich druków ewangelickich. Dużą liczbą wydawnictw, około 200, mógł poszczycić się też Wrocław. Do mniejszych śląskich ośrodków wydawniczych należały: Oleśnica, Kluczbork, Syców, Międzybórz, Namysłów.

Nowa ekonomia zbawienia: Pismo święte waży więcej niż cały Kościół. Rycina genewska z połowy XVI stulecia
[<http://dizionariopiu.zanichelli.it/storiadigitale/p/percorso/69/la-riforma-protestante>,
dostęp: 11.07.2017r.]

Neue Ökonomie der Erlösung: Die Heilige Schrift wiegt mehr als die ganze Kirche.
Genfer Illustration aus der Mitte des 16. Jahrhunderts

[Siehe unter: <http://dizionariopiu.zanichelli.it/storiadigitale/p/percorso/69/la-riforma-protestante>,
Stand vom: 11.07.2017]

Drukarnia na starym szyćchu holenderskim

[<http://www.olesnica.nienaltowski.net/Drukarstwolesnickie.htm>
dostęp: 05.07.2017r.]

Die Druckerei auf einem alten niederländischen Stich

[Siehe unter: <http://www.olesnica.nienaltowski.net/Drukarstwolesnickie.htm>,
Stand vom: 05.07.2017]

Studium des Wortes Gottes

Die Bibel ist ein Grundtext, der den Glauben und das Leben der Mitglieder der evangelischen Kirchen regelt. Martin Luther formulierte die Regel *sola scriptura* – allein die Heilige Schrift, denn er war der Meinung, dass die Bibel keiner Auslegung bedürfe, sondern nur aufmerksam gelesen werden müsse.

Im Jahr 1521 begann Luther mit der Arbeit an der Übersetzung der Bibel ins Deutsche. Das Neue Testament übersetzte er innerhalb von zehn Wochen, während seines Aufenthalts auf dem Schloss in Wartburg. Die erste Ausgabe dieser Übersetzung, welche als „Septembertestament“ oder „Septemberebibel“ bezeichnet wurde, wurde im September 1522 veröffentlicht. Sie wurde in der Auflage von 3000 Exemplaren gedruckt. Trotz des hohen Preises von eineinhalb Gulden wurde die erste Auflage innerhalb von drei Monaten vergriffen und so wurde bereits im Dezember 1522 die zweite Auflage mit verbessertem Text und korrigierten Bildern gedruckt. Die zweite Auflage wurde entsprechend als „Dezembertestament“ oder „Dezemberbibel“ bezeichnet. Die Übersetzung des Alten Testaments war schon ein Gemeinschaftswerk. An der Übersetzung arbeitete neben Luther auch Philipp Melancthon. Der ganze Bibeltext wurde im Jahr 1534 in Wittenberg veröffentlicht.

Schon seit der Reformationszeit gehörte auch die Postille (lateinisch: *post illa verba textus* – nach jenen Worten des Textes) zur Lektüre der Protestanten. Als Postille bezeichnet man eine Sammlung von Predigten – Kommentaren zu einzelnen Bibeltexten, die auf die folgenden Sonn- und Feiertage des Kirchenjahrs zufallen. Die erste protestantische Postille war das Werk von Martin Luther (1521). Eine der ersten polnischen Postillen wurde von Mikolaj Rej geschrieben (Krakau, 1557). Postillen schrieben auch Grzegorz aus Żarnowiec und Samuel Dambrowski. Die sog. „Dąbrówka“ wurde zuerst in Thorn im Jahr 1620 herausgegeben und später auch in Brieg (1772). Postillen wurden hauptsächlich im kirchlichen Leben verwendet – dank ihnen konnten die Gläubiger Gottes-

Wiara i powinności Chrześcijanina Ewangelickiego i historie Starego i Nowego Testamentu przetłumaczone i zebrane od Jana Krzysztofa Koschnego, Oleśnica 1783
[Parafia Ewangelicko-Augsburska w Opolu]

Glauben und Pflicht eines evangelischen Christen und die Geschichten des Alten und Neuen Testaments übersetzt und gesammelt von Jan Krzysztof Koschny, Oleśnica 1783
[Evangelisch-Augsburgische Pfarrei in Opolo]

Studiowanie Słowa Bożego

Biblia Marcina Lutra, 1756 r.
[Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu, sygn. 227]

Biblia. Das ist Die ganze Heil. Schrift Alten und Neuen Testaments, Verdeutsch durch D. Martin Luther, (o. O.) 1756

[Bibliothek des Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 227]

dienste halten (auch als gelesene oder Lektoren-Gottesdienste bezeichnet), auch während der Abwesenheit des Pfarrers. Sie wurden ebenfalls zu Hause gelesen, wo sie zur wichtigen Quelle der Bildung moralischer Haltungen wurden.

Eine Schlüsselrolle in der Formung der lutherischen Identität spielte der Katechismus. Das 16. Jahrhundert wurde als Zeitalter der Katechismen bezeichnet – in dieser Zeit entstanden nämlich die meisten Katechismen. Der Begriff Katechismus bezog sich zuerst auf den Unterricht und dessen Inhalt. Erst später betraf die Bezeichnung ein religiöses Literaturwerk. Nach einer Reihe Pfarrei- und Schul-Inspektionen bearbeitete Luther im Jahr 1529 zwei Katechismen – den Kleinen und den Großen Katechismus. Der *Kleine Katechismus* war für jedermann vorgesehen, auch für Väter, damit sie wissen, wie sie ihre Familien unterrichten sollen. Der *Große Katechismus* war an Pfarrer und Prediger gerichtet. Der *Kleine Katechismus* bestand aus fünf Teilen, die sich auf die Zehn Gebote, das Glaubensbekenntnis, das Vaterunser, das Sakrament der heiligen Taufe und das heilige Abendmahl bezogen. Am Ende des *Kleinen Katechismus* befanden sich Beispiele von Morgen- und Abendgebeten, Gebeten vor und nach dem Essen und eine Haustafel – eine Sammlung von Zitaten aus der Bibel.

Das Bedürfnis die Bibel und andere Texte selbst zu studieren, trug zur schnellen Entwicklung des Schulwesens bei. Berufe wie Übersetzer, Verleger oder Drucker wurden dadurch populär.

Das Hauptverlagszentrum Schlesiens war damals Brieg, wo mehr als 300 polnische evangelische Druckschriften veröffentlicht wurden. Mit einer großen Zahl an Verlagen, um die 200, konnte sich auch Breslau rühmen. Zu den kleineren Verlagszentren Schlesiens gehörten: Öls, Kreuzburg, Polnisch Wartenberg, Medzibor, Namslau.

DE Version

Co się dotyczy wszeteczeństwa albo nierządu (porubstwa), to nie jest nic innego, jeno jako je niektórzy teolog opisuje: *Scoratio proprie est carnalis commixtio eorum, qui vivunt extra conjugium*, tj. Wszeteczeństwo, nierząd albo porubstwo właśnie jest cielesne pomieszanie tych co w stanie małżeńskim nie żyją. Albo: wszeteczeństwo (nierząd) jest, kiedy młodzieńcy i panny, mowcomie i mowcy

Dyskurs o grzechach
szóstego przykazanie Bożego,
Adam Gdacjusz

w stanie swoim cnotliwie i wstydliwie nie sprawują. Al jest to teraz taki pospolity i zwy-
czajny grzech, że go za żaden albo za podły
i mały grzeszek niektórzy poczytają.
Cudzołóstwo zaś jest, kiedy osoby te, co
się w stan małżeński porządnie udały,
ten ślub, który ze sobą uczyniły, ła-
mią, męża małżeństwa lekkomyślnie
rozrywają, a z innymi cudzymi zakaza-
nymi osobami nieczystości patrzą. [...]

(...) Otwórzże usta jego do opowiadania wyroków twoich Boskich, otwórzże też i uszy nasze, otwórz
i zmysły, żebyśmy zakonu Ewangelii twojej świętej z pewnym pożytkiem słuchać mogli. Niechajże słowo twoje
święte mieszka w nas obficie, żebyśmy czasu swego w cierpliwości mogli wielki owoc przynieść (...).

(Kancjonał, Modlitwa do Syna Bożego za kaznodziejów)

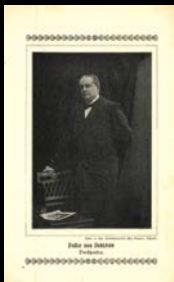
W liturgii ewangelickiej kazanie stanowi jeden z najistotniejszych elementów. Kaznodzieja nie tylko wyjaśnia słowa Pisma Świętego, lecz także próbuje kształtować postawy moralne swoich wiernych.

Najbardziej znanym kaznodzieją ewangelickim na Śląsku był Adam Gdacjusz, zwany także Śląskim Rejem (urodzony w Kluczborku w 1609 lub 1610 roku, zmarł tamże w 1688 roku). Ukończywszy naukę w gimnazjum akademickim w Toruniu rozpoczął wędrówkę po Polsce w charakterze nauczyciela w szkołach protestanckich, m.in. w Spiszu, Elblągu i Wilnie. Gdacjusz powrócił w ostatnich latach wojny trzydziestoletniej do rodzinnego Kluczborka, gdzie od 1644 roku był diakonem, a następnie objął funkcję proboszcza. Ten zasłużony pisarz religijny swoje kazania kierował do ludności ewangelickiej, którą nawoływał do przyjmowania właściwych postaw życiowych. *Postilla popularis, to jest na Ewangelię świętą* uznaje się za jego najważniejsze dzieło. Był on również autorem szeregu pism, m. in.: *Dyskurs o pijaństwie*, *Dyskurs o grzechach szóstego przykazania* czy *Kwestyja o pojedynkach*.

Wśród pastorów pracujących dla opolskiej gminy ewangelickiej, obdarzonych wyjątkowym darem oratorskim, wyróżnić należy Felixa von Dobschütza. Urodzony 9 września 1867 roku w Urzutach,

związał się z Opolem od roku 1901, kiedy objął tutaj funkcję drugiego pastora. W 1914 uzyskał stanowisko pierwszego pastora (*pastor primarius*) oraz superintendenta opolskiego okręgu kościelnego. Pełnił także funkcję kapelana wojskowego w opolskim garnizonie przy *Malapanestraße* (dzisiejsza ul. Ozimska). Prowadził ponadto lekcje religii ewangelickiej w *Staatliches Burggymnasium Oppeln* (Państwowym Gimnazjum Męskim w Opolu). Pastor był bardzo zaangażowany w działalność o charakterze społecznym i charytatywnym opolskiej gminy ewangelickiej, m.in. *Evangelische Frauenhilfe* (Ewangelickiej Pomocy Kobiecej) oraz *Gustav-Adolf-Jungfrauenverein* (Stowarzyszenia Panien im. Gustawa Adolfa). Stał na czele *Evangelische Jünglings- und Männerverein* (Stowarzyszenia Ewangelickich Młodzieńców i Mężczyzn). Był autorem kilku publikacji, m.in. *Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde Oppeln*; *Gestern und Heute*, 1863-1913. *Festschrift zur Feier des 50-jährigen Bestehens des Evangelischen Jünglings- und Männervereins Oppeln*; *Ein halbes Jahrhundert evangelischer Liebesarbeit*, 1857-1907. Dzięki jego inicjatywie, administrowany przez ewangelików kościół w Opolu (dzisiejszy kościół franciszkanów) przeszedł gruntowny remont, a wieś Grotowice zyskała nowy kościół. Pastor Felix von Dobschütz za swoją działalność został uhonorowany Krzyżem Żelaznym II klasy na białej wstędze. Zmarł 6 stycznia 1936 roku. Został pochowany na cmentarzu w Legnicy.

Kaznodziejstwo

Wizerunek pastora Felixa von Dobschütza
[*Gestern und Heute*, 1863-1913. *Festschrift zur Feier des 50-jährigen Bestehens des Evangelischen Jünglings- und Männervereins Oppeln*. Bibliotheka Archiwum Państwowego w Opolu, sygn. 1476]

Abbild des Pfarrers Felix von Dobschütza
[*Gestern und Heute*, 1863-1913. *Festschrift zur Feier des 50-jährigen Bestehens des Evangelischen Jünglings- und Männervereins Oppeln*. Bibliothek des Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 1476]

Pismo dotyczące przejęcia prowadzonych przez Superintendenta Feliksa von Dobschütza lekcji religii ewangelickiej przez pastora Lessmanna
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/95/13]

Schreiben bezüglich der Abgabe des vom Superintendentem Felix von Dobschütz geführten Religionsunterrichts an Pfarrer Lessmann

[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/95/13]

Pocztówka z 1906 roku wysłana przez pastora Felixa von Dobschütza, na której widnieją: dawny Ewangelicki Dom Związkowy, nawa główna dawnego kościoła ewangelickiego oraz wizerunek wspomnianego pastora
[Fotopolska, <http://fotopolska.eu/42562.foto.html>, dostęp: 27.06.2017 r.]

Postkarte aus dem Jahr 1906, geschickt von Pfarrer Felix von Dobschütz, auf der Folgendes dargestellt wurde: das ehemalige Haus des Evangelischen Vereins, das Kirchenschiff der evangelischen Kirche und das Abbild des erwähnten Pfarrers
[Fotopolska, Siehe unter: <http://fotopolska.eu/42562.foto.html>, Stand vom: 27.06.2017]

(...) So öffne seinen Mund zum Erzählen über deine Urteile Gott, öffne auch unsere Ohren und Sinne, damit wir die Regeln deines heiligen Evangeliums mit einem gewissen Nutzen hören können. So soll dein heiliges Werk stark in uns wohnen, damit wir eines Tages in Geduld eine große Frucht bringen können (...).

(*Gesangbuch, Gebet zum Sohn Gottes für die Prediger*)

Die Predigt ist eins der wichtigsten Elemente der evangelischen Liturgie. Der Prediger erklärt nicht nur die Worte Gottes, sondern versucht auch die moralischen Haltungen seiner Gläubiger zu bilden.

Der berühmteste evangelische Prediger Schlesiens war Adam Gdaciuz, auch Schlesischer Rej genannt (geb. in Kreuzburg im Jahr 1609 oder 1610, gest. ebd. im Jahr 1688). Nachdem er seine Ausbildung im akademischen Gymnasium in Thorn abschloss, begann er eine Wanderung durch Polen und unterrichtete als Lehrer an evangelischen Schulen, u. a. in Zips, Elbing und Wilna. Gdaciuz kehrte in den letzten Jahren des Dreißigjährigen Krieges in seine Heimatstadt Kreuzburg zurück, wo er im Jahr 1644 als Diakon tätig war und dann die Funktion des Pfarrers übernahm. Der berühmte Schriftsteller richtete seine Predigten an die evangelische Bevölkerung, die er zur Annahme richtiger Lebenseinstellungen aufrief. *Postilla popularis, das sind Predigten auf die heiligen Evangelien* werden als sein wichtigstes Werk betrachtet. Er war auch Autor einer Reihe von Schriften, u. a.: *Eine Abhandlung über die Trunksucht, Eine Abhandlung über die Sünden des sechsten Gebotes Gottes oder Über die Duelle*.

Predigertum

Publikacja wydana z okazji 50-lecia istnienia Evangelische Jünglings- und Männerverein (Stowarzyszenie Ewangelickich Młodzieńców i Mężczyzn).

[*Gestern und Heute*, 1863-1913. *Festschrift zur Feier des 50-jährigen Bestehens des Evangelischen Jünglings- und Männervereins Oppeln*. Bibliotheka Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 1476]

Festschrift zum 50-jährigen Jubiläum des Evangelischen Jünglings- und Männervereins.

[*Gestern und Heute*, 1863-1913. *Festschrift zur Feier des 50-jährigen Bestehens des Evangelischen Jünglings- und Männervereins Oppeln*. Bibliothek des Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 1476]

№	Imię i nazwisko	Wiek	Stan cywilny	Profesja	Adres
1	...	...	...	...	...
2	...	...	...	...	...
3	...	...	...	...	...
4	...	...	...	...	...
5	...	...	...	...	...
6	...	...	...	...	...
7	...	...	...	...	...
8	...	...	...	...	...
9	...	...	...	...	...
10	...	...	...	...	...

Wykaz ewangelickich proboszczów dla Prowincji Śląskiej z października 1902 r., na którym figuruje nazwisko Felixa von Dobschütza.

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/0/3/65]

Liste der evangelischen Pfarrer für die Provinz Schlesien vom Oktober 1902, in der auch Felix von Dobschütz erfasst wurde.

[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/1191/0/3/65]

Postkarte aus den Jahren 1905-1915, auf der die damalige evangelische Kirche und das Haus des Evangelischen Vereins dargestellt sind. In der Mitte das Abbild von Felix von Dobschütz.
[Fotopolska, Siehe unter: <http://fotopolska.eu/39445.foto.html>, Stand vom: 27.06.2017]

Gymnasiums in Oppeln wegen zweitägiger Absenz während des evangelischen Religionsunterrichts.
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/95/13]

Wykaz dziesięcin z 1688 roku, które musiały wnieść poszczególne parafie po śmierci Seniora Adama Gdaciusza
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/13/732]

Verzeichnis der Kirchensteuer aus dem Jahr 1688, die einzelnen Pfarreien

nach dem Tode des Seniors Adama Gdaciuzs erbringen mussten
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/13/732]

Pocztówka z lat 1905-1915 przedstawiająca ówczesny kościół ewangelicki oraz Ewangelicki Dom Związkowy. Pośrodku wizerunek Felixa von Dobschütza.
[Fotopolska, <http://fotopolska.eu/39445.foto.html>, dostęp: 27.06.2017 r.]

Postkarte aus den Jahren 1905-1915, auf der die damalige evangelische Kirche und das Haus des Evangelischen Vereins dargestellt sind. In der Mitte das Abbild von Felix von Dobschütz.

[Fotopolska, Siehe unter: <http://fotopolska.eu/39445.foto.html>, Stand vom: 27.06.2017]

Pismo pastora von Dobschütza do dyrektora Państwowego Gimnazjum Męskiego w Opolu w sprawie dwudniowej nieobecności na zajęciach z religii ewangelickiej.
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/95/13]

Schreiben des Pfarrers von Dobschütz an den Direktor des Staatlichen Männer-Gymnasiums in Oppeln wegen zweitägiger Absenz während des evangelischen Religionsunterrichts.

[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/95/13]

Wykaz dziesięcin z 1688 roku, które musiały wnieść poszczególne parafie po śmierci Seniora Adama Gdaciusza
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/13/732]

Verzeichnis der Kirchensteuer aus dem Jahr 1688, die einzelnen Pfarreien

nach dem Tode des Seniors Adama Gdaciuzs erbringen mussten
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/13/732]

Wielojakie albo jak rozmaite jest pijaństwo?
Dwojakie: (1) corporalis, cielesne. (2) spiritualis, duchowne. Duchowne jest, kiedy się kto duchownie opija i jest pełen Ducha Świętego, znajomości i mocy Bożej. Cielesne jest znowu dwojakie: (1) ebrietas licita, pijaństwo pozwolone, (2) erbietas illicita, pijaństwo niepozwolone [...]

Niepozwolone pijaństwo jest, którego Bóg zakazał i potępia człowieka. [...] Nie zawadzi jednak to jeszcze przypomnieć, że starzy zwykli byli wyliczać niektóre kufle, które człowiekowi są pozwolone. Pierwszy jest poculum necessitatis, kufel potrzeby, kiedy kto tedy pije, gdy mu się pić chce. Drugi jest poculum sanitatis, kufel zdrowia, gdy człowiek dla zdrowia napoju jakiego używa. [...] Trzeci jest poculum hilaritatis, kufel wesołości, jakim do siebie pili Józef i bracia jego. Lecz kiedy do tego przystąpi poculum superfluitatis, kufel zbytku, że kuflarze bibunt mensuras sine mensura, według słów Augustyna ś., „piją miarki bez miary”, już przez to Boga nie pomalutko obrażają i duszne zbawienie utracają [...].

Adam Gdaciuz, *Dyskurs o pijaństwie*
[Federacja Bibliotek Cyfrowych, <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=24801>, dostęp: 28.06.2017 r.]

Adam Gdaciuz, *Dyskurs o grzechach szóstego przykazania* Bożego
[Federacja Bibliotek Cyfrowych, <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=24921>, dostęp: 28.06.2017 r.]

Gdaciuz, Adam: *Eine Abhandlung über die Sünden des sechsten Gebots Gottes*
[Federacja Bibliotek Cyfrowych, Siehe unter: <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=24921>, Stand vom: 28.06.2017]

Adama Gdaciuz, *Dyskurs o pijaństwie*.
[Federacja Bibliotek Cyfrowych, <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=24801>, dostęp: 28.06.2017 r.]

Gdaciuz, Adam: *Eine Abhandlung über die Trunksucht*.
[Federacja Bibliotek Cyfrowych, Siehe unter: <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=24801>, Stand vom: 28.06.2017]

DE Version

Błogosław dnia dzisiejszego, sprawom mym w Chrystusie, bym śpiewał z serca całego. Szczęśliwym w Jezusie!!!

Od zarania dziejów muzyka była związana z kultem. Poprzez pieśni wychwalano bohaterskie czyny wodzów oraz oddawano chwałę Bogu. Jednym z założeń reform protestanckich było uczynienie liturgii zrozumiałą dla wiernych, a przez to zachęcenie uczestników nabożeństw do aktywnego w nich uczestnictwa. Do osiągnięcia tego celu wykorzystano pieśni religijne śpiewane już nie w języku łacińskim, lecz w językach narodowych, publikowane w coraz popularniejszych kancjonałach. Druki te nie tylko były wykorzystywane w codziennych praktykach religijnych, ale również służyły jako pomoc w nauce życia chrześcijańskiego i wraz z Pismem Świętym pozwalały pielęgnować wiarę w niemal każdym ewangelickim domu.

Strona tytułowa *Musikalischer Lust-Garten*, na której widnieje portret Esaiasa Reusnera Starszego
[Biblioteka Gdańska PAN, dzięki uprzejmości dr. Grzegorza Joachimiaka]

Titelseite von *Musikalischer Lust-Garten*, auf der sich das Porträt von Esaias Reusner dem Älteren befindet
[Danziger Bibliothek der Polnischen Akademie der Wissenschaften, dank der Höflichkeit von Dr. Grzegorz Joachimiak]

Strona tytułowa *Hundert Geistliche Melodien Evangelischer Lieder* opracowania Esaiasa Reusnera Starszego
[Królewskie Konserwatorium Muzyczne w Brukseli, dzięki uprzejmości dr. Grzegorza Joachimiaka]

Titelseite von *Hundert Geistliche Melodien Evangelischer Lieder*, bearbeitet von Esaias Reusner dem Älteren
[Königliches Konservatorium in Brüssel, dank der Höflichkeit von Dr. Grzegorz Joachimiak]

Rozpowszechnienie się pieśni religijnej wpłynęło na wzrost liczby kompozycji tworzonych na potrzeby uświetnienia nabożeństw. W tym czasie powstało wiele wybitnych dzieł, spośród których można wymienić m.in. chorały tworzone przez Jana Sebastian Bacha. Jeszcze przed mistrzem z Eisenach kompozytorzy opracowywali utwory muzyczne na różne instru-

menty. Jednym z nich był Esaias Reusner Starszy, który w 1645 roku wydał zbiór stu chorałów na lutnię. Ich styl był bliższy okresowi z przełomu renesansu i baroku, i stał się podstawą do opracowania tych utworów przez jego syna Esaiasa Reusnera Młodszego. Miało to miejsce podczas służby lutnisty na dworze książęcym w Berlinie około 1678 roku. Kompozycje te zostały opracowane w *style brisé* i stanowiły najwcześniejszy przykład przygotowania tego rodzaju repertuaru. Esaias Reusner Młodszy większość swego twórczego życia spędził na zamku Piastów Śląskich w Brzegu. Tam też powstały jego pierwsze drukowane zbiory na lutnię solo i w obsadzie kameralnej. Ostatnie lata życia spędził na dworze w Berlinie, gdzie wydana została w 1676 roku kolekcja *Neue Lauten-Früchte*. Karta tytułowa tego opracowania zawiera jedyny znany portret Esaiasa Reusnera Młodszego.

Przedstawiciele rodziny Reusnerów należą do czołowych lutnistów europejskich XVII wieku, natomiast najsławniejszym lutnistą doby późnego baroku jest Silvius Leopold Weiss, który urodził się również na Śląsku (ur. 12 października 1687 w Grodkowie, zmarł 16 października 1750 w Dreźnie). Jego kariera muzyczna rozpoczęła się dzięki wsparciu królewicza Aleksandra Sobieskiego. Wtedy też młody Weiss wyruszył na swoje artystyczne tournée po Europie. Jednym ze znaczących okresów jego działalności była praca w kapeli królewskiej króla Augusta II Sasa, gdzie w ostatnich latach swego życia był najlepiej opłacanym muzykiem. Podczas jego działalności w drezdeńskiej kapeli spotkał się w 1739 roku ze słynnym Johannem Sebastianem Bachem. Artyści wspólnie muzykowali wywołując zachwyt wśród obecnych na koncercie osób. Za najwcześniejszy utwór Weissa uznawana jest *Sonata c-moll nr 7*, wykonana w 1706 roku przed Janem Wilhelmem Witeltsbachem. Kompozytor grał na dworach królewskich w Polsce oraz współpracował z wybitnymi włoskimi artystami, m.in. Alessandro Scarlattim czy Arcangelo Corellim.

Kancjonał zawierający w sobie Pieśni Chrześcijańskie stare i nowe, z Przydatkiem Modlitew, także z Summarysem Katechizmowym i rejestrami potrzebnymi, Brzeg 1880
[Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu, sygn. 4579]

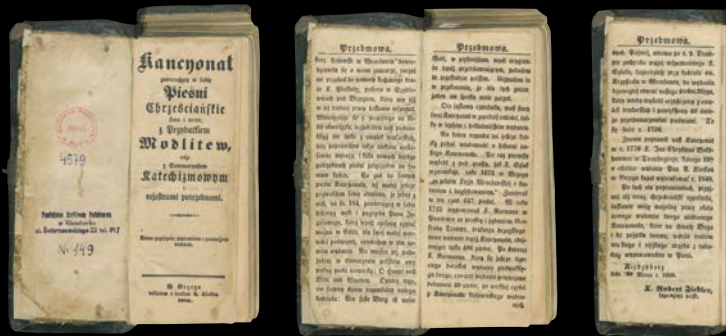
Gesangbuch mit alten und neuen christlichen Liedern, mit Gebeten, auch mit einem Katechismus und benötigten Verzeichnissen. Brzeg 1880
[Bibliothek des Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 4579]

„Błogosław dnia dzisiejszego, sprawom mym w Chrystusie, bym śpiewał z serca całego: Szczęśliwym w Jezusie!”

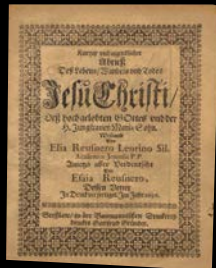
Kto się tylko na Boga zdaje - pieśń poranna,
Kancjonał, Brzeg 1880, s. 10.

Chmalać pieśnią Pana

Strona tytułowa Kancjonału zawierającego w sobie Pieśni Chrześcijańskie stare i nowe, z Przydatkiem Modlitew, także z Summaryszem Katechizmowym i rejestrami potrzebnymi, Brzeg 1880, strona tytułowa [Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu, sygn. 4579]

Titelseite des Gesangbuches mit alten und neuen christlichen Liedern, mit Gebeten, auch mit einem Katechismus und benötigten Verzeichnissen. Brieg: 1880 [Bibliothek des Archivum Państwowe w Opolu, Sign. 4579]

Strona tytułowa druku Kurtzer und eigendlicher Abriss des Lebens/Wandels und Todes Jesu Christi przetłumaczonego na język niemiecki przez Esaiasa Reusnera Starszego. [Oddział Starych Druków Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego, dzięki uprzejmości dr. Grzegorza Joachimiaka]

Titelseite des Drucks Kurtzer und eigendlicher Abriss des Lebens/Wandels und Todes Jesu Christi übersetzt in die deutsche Sprache von Esaia Reusner dem Älteren. [Oddział Starych Druków Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego, dank der Höflichkeit von Dr. Grzegorz Joachimiak]

Ustanie się w tym czasie, że muzyka stała się kultem. W Liederne lobte man die Heldenanten der Anföhrr und ehrt Gott. Eine Voraussetzung der protestantischen Reformen war, die Liturgie für die Gläubiger verständlich zu machen. Dies sollte die Teilnehmer zur aktiven Teilnahme am Gottesdienst anspornen. Um dieses Ziel zu erreichen, nutzte man religiöse Lieder, die jetzt nicht nur in Latein gesungen wurden, sondern auch in den Landessprachen, was zur Popularität der Gesangbücher beitrug. Diese wiederum wurden nicht nur in allgemeinen religiösen Praktiken verwendet, sondern halfen auch bei der Ergründung des christlichen Lebens. Neben der Heiligen Schrift gehörten die Gesangbücher zur Grundhausausstattung eines jeden guten Protestanten, denn sie halfen den Glauben zu pflegen.

Die Verbreitung von religiösen Liedern trug dazu bei, dass die Zahl der Kompositionen, welche den Gottesdienst glorifizieren sollten, ständig wuchs. In dieser Zeit wurden viele herausragende Werke geschaffen. An dieser Stelle müssen unter anderem die Choräle von Johann Sebastian Bach erwähnt werden. Aber schon lange vor dem Meister aus Eisenach bearbeiteten Komponisten Musikstücke auf unterschiedlichen Instrumenten. Einer dieser Komponisten war Esaia Reusner der Ältere, der im Jahr 1645 eine Sammlung von hundert Chorälen für die Laute herausgab. Ihr Stil ähnelte dem der Choräle aus der Wendezeit zwischen der Renaissance und dem Barock. Dies war auch der Grund, weswegen sie später vom Sohn des Komponisten – Esaia Reusner dem Jüngeren – bearbeitet wurden. Dies geschah um das Jahr 1678, als der Lautenist im Dienst am Fürstentum in Berlin war. Die Kompositionen wurden im

Mit Liedern den Herren lobend

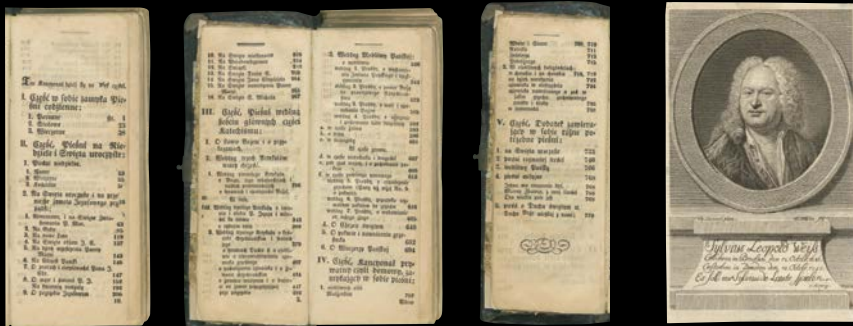
Sammlungen für die Solo-Laute und in Kammerbesetzung. Die letzten Jahre seines Lebens verbrachte er in Berlin, wo im Jahr 1676 die Sammlung *Neue Lauten-Früchte* herausgegeben wurde. Auf der Titelseite befand sich das einzige bekannte Porträt von Esaia Reusner dem Jüngeren.

Die Vertreter der Familie Reusner gehörten zu den europäischen Spitzenlautenisten des 17. Jahrhunderts. Der berühmteste Lautenist des späten Barocks war Silvius Leopold Weiss, der auch in Schlesien geboren wurde (geb. am 12. Oktober 1687 in Grottkau, gestorben am 16. Oktober 1750 in Dresden). Seine musikalische Karriere begann dank der Unterstützung des Prinzen Alexander Sobieski. Zu dieser Zeit begab sich der junge Weiss auf eine Tournee durch Europa. Zu den wichtigsten Abschnitten seines Lebens gehört die Zeit, als er in der Königskapelle des Königs August II. arbeitete. In den letzten Jahren seines Lebens war er nämlich der bestbezahlte Musiker. Während seiner Tätigkeit in der Dresdner Kapelle traf er im Jahr 1739 den berühmten Johann Sebastian Bach. Die Künstler musizierten gemeinsam und beeindruckten die Konzertgäste. Die *Sonate c-Moll Nr. 7* wird als das früheste Werk von Weiss betrachtet – sie wurde im Jahr 1706 vor Johann Wilhelm Wittelsbach gespielt. Der Komponist bespielte Königshöfe in Polen und arbeitete mit berühmten italienischen Künstlern, wie Alessandro Scarlatti oder Arcangelo Corelli zusammen.

Przedmowa, Kancjonał zawierający w sobie Pieśni Chrześcijańskie stare i nowe z Przydatkiem Modlitew, także z Summaryszem Katechizmowym i rejestrami potrzebnymi, Brzeg 1880 [Biblioteka Archiwum Państwowego w Opolu, sygn. 4579]

„Oto laskawcy czytelniku, masz stary swój Kancjonał w zupełnej całości, tylko w lepszym i dokładniejszym wydaniu. Na końcu wypadła mi jeszcze troszkę podać wiadomość o historii naszego Kancjonału. Po raz pierwszy wyszedł z pod prasy, jak X. Szlak wzmiankuje, roku 1673 w Brzegu „za pilnem Xięży Wrocławskiej i staraniem i doglądowaniem.” Zawierał w ten czas 647 pieśni. W roku 1723 wypracował X. Rormann w Pawłowicze za prośbą i żądaniem Gotfryda Trampy, drukarza brzeskiego nowe wydanie tegoż Kancjonału, obejmujące tylko 406 pieśni. Po śmierci X. Rormanna, który się jeszcze trzeciego doczekał wydania pieśnioksięgu swego, czwarte wydanie pomnożono dodaniem 40 pieśni, po większej części z Kancjonału królewskiego wybranych. Później, wdowa po s.p. Trampie zachęciła wyżej wspomnianego X. Szlaka, kaznodzieję przy kościele św. Krzysztofa w Wrocławiu, do wydania dziewiątej edycji naszego pieśnioksięgu, który wtedy wyszedł oczyszczony z omyłek drukarskich i powiększony 40 świeżo przetłumaczonymi pieśniami. To się stało r. 1756.

Znowu poprawił nasz Kancjonał w r. 1776 X. Jan Chrystian Bokshammer w Twardogórze, którego 19-te a ostatnie wydanie Pan A. Klockan w Brzegu kazał wydrukować r. 1848. Po tych oto poprawieniach, przyjmij też teraz, chrześcijański czytelniku laskawie moją mozołną pracę około nowego wydania twego ulubionego Kancjonału, które na chwałę Boga i ku pożytku twemu, wśród trudów wielkiego i ciężkiego urzędu z radością wypracowałem w Panu. Międzyborz Dnia 18 Marca r. 1859 X. Robert Fiedler, kaznodzieja polski

Rycina przedstawiająca lutnistę Silviusa Leopolda Weissa [Gabinet Sztuki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, dzięki uprzejmości dr. Grzegorza Joachimiaka]

Illustration, welche den Lautenist Silvius Leopold Weiss darstellt [Gabinet Sztuki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w Wrocławiu, dank der Höflichkeit von Dr. Grzegorz Joachimiak]

„Segne dem heutigen Tage und meinen Aufgaben, O Herr, damit ich aus ganzem Herzen singen kann: In dir fand ich mein Glück mein Herr! ”

Kto się tylko na Boga zdaje - Morgenlied, Gesangbuch, Brzeg: 1890, S. 10.

style brisé bearbeitet und sind das früheste Beispiel für die Vorbereitung eines solchen Repertoires. Esaia Reusner der Jüngere verbrachte den größten Teil seines schaffenden Lebens am dem Schloss der schlesischen Piasten in Brieg. Dort entstanden auch seine ersten gedruckten Sammlungen für die Solo-Laute und in Kammerbesetzung. Die letzten Jahre seines Lebens verbrachte er in Berlin, wo im Jahr 1676 die Sammlung *Neue Lauten-Früchte* herausgegeben wurde. Auf der Titelseite befand sich das einzige bekannte Porträt von Esaia Reusner dem Jüngeren.

Karta tytułowa opracowania *Neuer Lauten – Früchte*, auf der sich das einzige bekannte Porträt von Esaia Reusner dem Jüngeren befindet [Österreichische Nationalbibliothek in Wien, dank der Höflichkeit von Dr. Grzegorz Joachimiak]

Titelseite der Bearbeitung *Neuer Lauten – Früchte*, auf der sich das einzige bekannte Porträt von Esaia Reusner dem Jüngeren befindet [Österreichische Nationalbibliothek in Wien, dank der Höflichkeit von Dr. Grzegorz Joachimiak]

Zapis nutowy kompozycji *Neuer Lauten – Früchte* autorstwa Esaia Reusnera Młodszego [Biblioteka Narodowa w Wiedniu, dzięki uprzejmości dr. Grzegorza Joachimiaka]

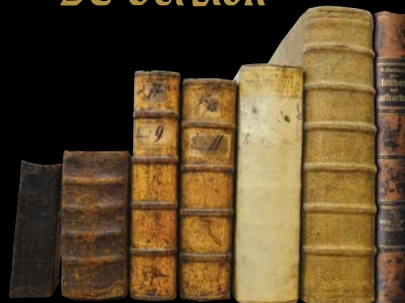
Noten der Komposition *Neuer Lauten – Früchte* von Esaia Reusner dem Jüngeren [Österreichische Nationalbibliothek in Wien, dank der Höflichkeit von Dr. Grzegorz Joachimiak]

Zapis nutowy utworu skomponowanego przez Silviusa Leopolda Weissa [Gabinet Sztuki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, dzięki uprzejmości dr. Grzegorza Joachimiaka]

Noten eines von Silvius Leopold Weiss komponierten Stücks [Gabinet Sztuki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich in Wrocław, dank der Höflichkeit von Dr. Grzegorz Joachimiak]

DE Version

Jakże, że ja byłem szczęśliwy,
gdy mię w mojej młodości, w szóstym roku prowadzono do szkoły,
broniąc złości!
Abym poznał Pana Jezusa
meseliła się ma dusza.

To rodzicom staranie, nagrodźże, Jezu Panie!

Nauucz mnie Panie!
drogi twojej, abym
chodził w prawdzie twojej,
a ustanów serce moje
w bojażni Imienia twego.

[Modlitwy Szkolne
Dla używania Miley Młodzi,
W Niemieckich szkołach, miastach,
i na wsiach, zwyczajne, Brzeg 1745]

Wraz z rozprzestrzenianiem się myśli reformatorskiej na Śląsku zainicjowano tworzenie szkół o charakterze konfesyjnym, zakładanych przy zborach, które początkowo miały charakter szkółki niedzielnej. Zajęcia były prowadzone w domu służbowym organisty albo w budynkach kościelnych. W ramach tych krótkich spotkań wykładano podstawy historii biblijnej, katechizm, a także uczono pisanie i czytania. Od 1741 roku nastąpiło stopniowe ujednolicenie programów nauczania w szkołach.

W 1798 roku Fryderyk II rozkazem gabinetowym

powierzył wychowanie i wykształcenie swoich poddanych szkołom zarówno ewangelickim, jak i katolickim. Rok 1863 przyniósł kolejne rozporządzenia króla w sprawie zapobiegania katastrofalnej frekwencji dzieci na zajęciach szkolnych. Wprowadzono wówczas system kar pieniężnych, które miały zmusić rodziców (szczególnie ubogich) do posyłania dzieci do szkół zamiast do pracy na roli.

W XVIII wieku, na skutek różnych reform, na terenie Śląska ugruntowały się zasadniczo trzy poziomy nauczania. Najniższym były szkoły elementarne, w których uczono historii biblijnej, katechizmu, pisanie i czytania oraz rachunków.

Kolejnym stopniem były gimnazja, gdzie zakres nauczania rozszerzono m. in. o historię i geografę. Największą sławą cieszyło się gimnazjum w Brzegu, wraz z jego bogatą biblioteką szkolną, a także gimnazja w Byczynie i Kluczborku.

W miastach, w których przeważała liczba mieszkańców wyznania ewangelickiego, utworzono seminaria nauczycielskie, kształcące przyszłych nauczycieli szkół niższego stopnia. Najbardziej

znane placówki tego typu znajdowały się w Brzegu i Kluczborku. Korzystano tam z podręczników i modlitewników w języku polskim, jak np. z elementarza Antoniego Gąsiorowskiego czy Kancjonału brzeskiego z 1859 roku, oraz czytano teksty polskich poetów, zwłaszcza Jana Kochanowskiego.

Pod koniec XVIII wieku zaniechano prowadzenia szkół koedukacyjnych tworząc odrębny system nauczania dla dziewcząt i chłopców. Kształcenie chłopców stało się procesem dłuższym i obejmowało nauki humanistyczne i ścisłe, zaś kształcenie dziewcząt, oprócz języka niemieckiego, katechizmu, czytania i pisanie oraz rachunków, zostało rozszerzone o zajęcia z wiedzy o gospodarstwie domowym, higienie, „niemieckim stylu” i przyrodzie. Utworzono również szkoły dla dzieci z rodzin w trudnej sytuacji materialnej.

W szkołach ewangelickich ważną rolę odgrywała nauka śpiewu i gry na różnych instrumentach. W ramach katechezy prowadzono również zajęcia chóralne. Od XVIII wieku często tworzone chóry czterogłosowe, które wykonywały oryginalne utwory Jana Sebastiana Bacha i Georga Friedricha Händla, wielkich twórców chorału protestanckiego. Spowodowało to również wprowadzenie do liturgii nowych instrumentów. Do najpopularniejszych należały fagot, obój i kotły.

Reformator oświaty Filip Melancthon z uczniami.
Obraz namalowany w latach 1887-1891, pędzla Ernsta Wilhelma Hildebranda
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Melancthon_mit_Sch%C3%BClern.jpeg,
dostęp: 21.06.2017 r.]

Der Bildungsreformer Philipp Melancthon mit Schülern.
Das Bild wurde in den Jahren 1887-1891 von Ernst Wilhelm Hildebrandt gemalt
[Siehe unter: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Melancthon_mit_Sch%C3%BClern.jpeg, Stand vom: 21.06.2017]

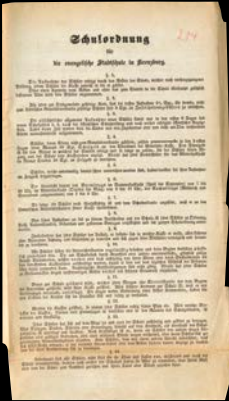
Program nauczania w szkole miejskiej w Kluczborku z 1864 roku.
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/13/763, s. 354]

Programm der Höheren Bürgerschule zu Kreuzburg aus dem Jahr 1864
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/13/763, s. 354]

Regulamin ewangelickiej szkoły miejskiej w Kluczborku
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/13/742, s. 214]

Schulordnung für die evangelische Stadtschule in Kreuzburg
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/13/742, s. 214]

Wychowanie i szkolnictwo

Broszura z wykazem i cennik dostępnych sprzętów dla seminariów nauczycielskich
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/13/747, s. 4]

Broszura mit einer Liste und einem Preisverzeichnis von verfügbaren Geräten für Lehrerseminare
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/13/747, s. 4]

Podanie rektora miejskiej szkoły elementarnej do burmistrza miasta Kluczborka o zamówienie 20 egzemplarzy *Nowego elementarza* autorstwa Gonschorowskiego
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/13/752, s. 13]

Antrag des Direktors der Städtischen Elementarschule an den Bürgermeister der Stadt Kreuzburg wegen der Bestellung von 20 Exemplaren der Fibel *Elementarz polski* von Gonschorowski
[Archiwum Państwowe w Opolu, 45/13/752, s. 13]

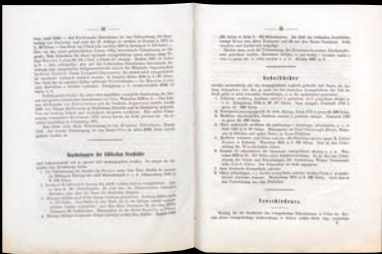
Plan zajęć w gimnazjum miejskim w Kluczborku
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/13/742, s. 67]

Stundenplan des Städtischen Gymnasiums in Kreuzburg
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/13/742, s. 67]

Wykaz książek do nauki w szkole ewangelickiej w Kluczborku – fragment spisu podręczników w języku polskim
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/13/763, s. 354/8-9]

Verzeichnis der Lehrbücher der evangelischen Schule in Kreuzburg – Fragment des Bücherverzeichnisses in polnischer Sprache
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/13/763, s. 354/8-9]

Wykaz książek do nauki w szkole ewangelickiej w Kluczborku – spis modlitewników i podręczników do historii biblijnej
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/13/763, s. 24-25]

Verzeichnis der Lehrbücher der evangelischen Schule in Kreuzburg – Verzeichnis der Gebetbücher und Lehrbücher der Biblischen Geschichte
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/13/763, s. 354/24-25]

Erziehung und Schulwesen

Die Verbreitung der Reformidee in Schlesien trug zur Bildung von Konfessionsschulen bei, die bei evangelischen Kirchengemeinden entstanden. Diese hatten anfangs den Charakter einer Sonntagsschule. Der Unterricht fand entweder im Dienstgebäude des Orgelspielers oder in den Kirchengebäuden statt. Während dieser kurzen Treffen wurden nicht nur die Grundsätze des biblischen Wissens oder der Katechismus vermittelt, sondern man lehrte auch Lesen und Schreiben. Ab 1741 wurden die Lehrpläne in den Schulen schrittweise vereinheitlicht. Im Jahr 1798 übertrug Friedrich II. durch Kabinettsbefehl die Erziehung und Ausbildung seiner Untertanen den evangelischen und katholischen Schulen. 1863 folgten weitere Verordnungen des Königs betreffend Vorbeugung der katastrophalen Frequenz der Kinder beim Schulunterricht. Es wurde ein Bußgeld-System eingeführt, das die Eltern dazu zwingen sollte (besonders die armen), ihre Kinder in die Schulen zu schicken und sie nicht zur Arbeit auf dem Feld zu drängen.

Infolge unterschiedlicher Reformen festigten sich im 18. Jahrhundert auf dem Gebiet Schlesiens drei Bildungsstufen. Hierbei handelt es sich in erster Linie um Elementarschulen, in denen die biblische Geschichte, der Katechismus, Lesen, Schreiben und Rechnen unterrichtet wurden.

Weiter folgten die Gymnasien, wo das Lehrprogramm um Geschichte und Geographie bereichert wurde. Das berühmteste Gymnasium war das Gymnasium in Brieg, mit seiner reichen Schulbibliothek. Populär waren auch die Gymnasien in Pitschen und Kreuzburg.

In Städten, in denen ein Großteil der Bewohner Protestanten waren, wurden Lehrerseminare – Ausbildungsstätten für angehende Volksschullehrer – gebildet. Die berühmtesten Lehrerseminare befanden sich in Brieg und Kreuzburg. Dort wurden Lehr- und Gebetbücher in polnischer Sprache verwendet, wie z. B. die Fibel von Antoni Gašiorowski oder das Brieger Gesangbuch aus dem Jahr 1859. Zudem wurden Texte polnischer Dichter gelesen, vor allem von Jan Kochanowski.

Ende des 18. Jahrhunderts gab man die Idee der koedukativen Schulen auf und es wurden zwei separate Lehrsysteme geschaffen – eins für Jungs und eins für Mädchen. Der Ausbildungsprozess von Jungen wurde verlängert und um Geisteswissenschaften sowie exakte Wissenschaften bereichert. Dagegen wurde die Ausbildung von Mädchen, neben der deutschen Sprache, dem Katechismus, dem Lesen, Schreiben und Rechnen, um Wissen aus den Bereichen, wie Haushalt, Hygiene sowie „deutscher Stil und Umwelt“ bereichert. Es entstanden auch Schulen für Kinder aus Familien, die sich in einer schweren materiellen Lage befanden.

An evangelischen Schulen spielte der Gesangsunterricht eine wichtige Rolle. Ebenso wichtig war auch der Unterricht, während dem die Kinder lernten, unterschiedliche Instrumente zu spielen. Im Rahmen des Religionsunterrichts wurde auch Chorgesang unterrichtet. Ab dem 18. Jahrhundert bildete man oft Chore, die aus vier Personen bestanden. Diese führten dann die Originalwerke von Johann Sebastian Bach und Georg Friedrich Händel – zwei großen Künstlern des protestantischen Choral – auf. Dies führte letztendlich dazu, dass in die Liturgie neue Instrumente eingeführt wurden, wie das Fagott, die Oboe und Pauken.

DE Version

S Ł A W I E N I M I Ł O S I E R N I

Reforma Marcina Lutra objęła wszystkie aspekty działalności członków wspólnot protestanckich, włącznie z uczynkami miłosierdzia wobec biednych, chorych, wdów i sierot.

Już w 1522 roku w Wittenberdze przeprowadzono reformę dobroczynności. Powstały komisje, które miały dysponować funduszami dla biednych. Budowano przytulnie i szpitale, zaś kościoły luteranckie wyposażono w skarbony, przeznaczone do zbierania datków dla potrzebujących. W kolejnych latach władze państwowe przywróciły prawo do żebrania z wyznaczeniem określonych miejsc, zaś pastory wielokrotnie podejmowali problematykę ubogich i sierot podczas okresowych spotkań synodalnych.

Bardzo ważną rolę we wspieraniu wszelkich akcji charytatywnych odegrali majętni członkowie gmin ewangelickich. W Korfantowie w powiecie niemodlińskim hrabia Karl von Pückler, przy wsparciu hrabiego Friedricha von Praschmy, ofiarował dom dla osieroconych chłopców, działający w oparciu o powołaną w tym

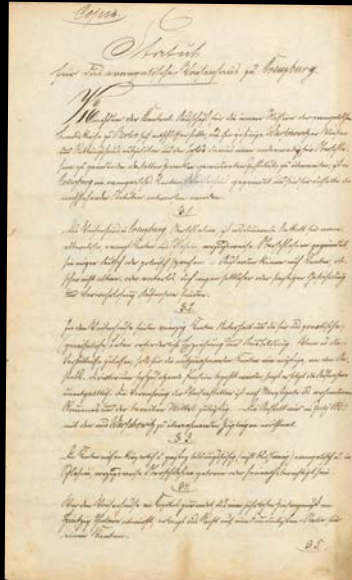
celu wieloletnią fundację. Z kolei rodzina Küglerów ufundowała szpital w Tułowicach, przeznaczając na jego funkcjonowanie sporą część majątku.

Opolska gmina ewangelicka otrzymała w 1825 roku darowiznę na rzecz szkoły elementarnej z testamentalnego zapisu żydowskiego bankiera Moritza Landsbergera.

Działalność dobroczynna gmin ewangelickich miała nie tylko charakter lokalny. Ich członkowie wielokrotnie udzielali wsparcia swym współwyznawcom z innych miejscowości. W 1880 roku do wszystkich gmin Rejencji Opolskiej skierowano prośbę o wsparcie odbudowy zrujnowanego kościoła w Nasalach w powiecie kluczborskim.

Wniedługim czasie do wszystkich parafii przesłano odezwę biskupa z Berlina z prośbą o wsparcie idei utworzenia biskupstwa ewangelickiego w Jerozolimie pod hasłem „Kommt, laßt uns die Mauern Jerusalems bauen” [Chodź, zbudujmy mury Jeruzalem].

Dobroczynność

Statut ewangelickiej ochronki dla sierot w Kluczborku, zawierający zasady przyjmowania dzieci do ochronki oraz wykaz ich obowiązków
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1772/516]

Statut für das evangelische Waisenhaus in Kreuzburg, welches die Regeln der Aufnahme in das Waisenhaus und die Pflichten der Aufgenommenen beinhaltet
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/1772/516, o. S.]

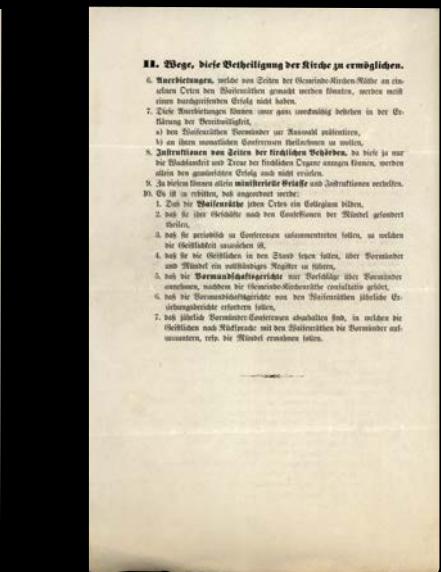
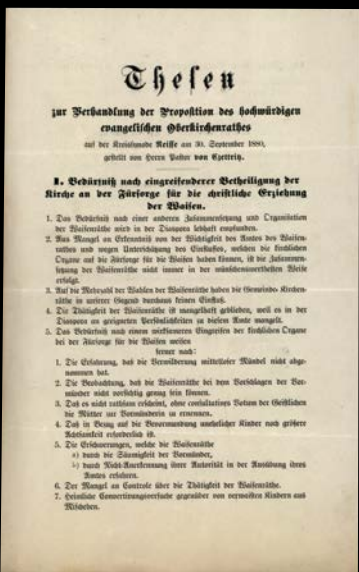
Ryeyna z 1860 roku przedstawiająca przytułek dla chłopców w Korfantowie, ufundowany przez hrabiego von Pücklera
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1510/90]

Zeichnung aus dem Jahr 1860, die das Waisenhaus für Jünglinge in Friedland darstellt. Das Waisenhaus wurde von Graf von Pückler gestiftet
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/1510/90, o. S.]

Odezwa Rady Parafialnej z Parafii Ewangelickiej in Nasalach z prośbą o wsparcie odbudowy kościoła
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1772/363, b.p.]

Aufurz des Pfarreirats der Evangelischen Kirche in Nassadel mit der Bitte, um Unterstützung beim Wiederaufbau der Kirche in Nassadel
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/1772/363, o. S.]

Program synodu diecezjalnego z 30.09.1880 r.
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3384/13, s. 7]

Programm der Kreissynode vom 30. September 1880
[Archiwum Państwowe w Opolu, Sign. 45/3384/13, S. 7]

Wohltätigkeit

Schon im Jahr 1522 wurde in Wittenberg eine Wohltätigkeitsreform durchgeführt. Es wurden Kom-missionen gebildet, die über die Gelder für die Armen verfügen sollten. Zudem wurden Armen- und Krankenhäuser gebaut und in lutherischen Kirchen befanden sich Sparbüchsen, dank denen Gaben für Bedürftige gesammelt werden konnten. In den folgenden Jahren stellten die staatlichen Behörden das Recht zum Betteln an bestimmten Orten wieder her. Während regelmäßigen Synodentreffen sprachen die Pfarrer das Problem der Armen und der Waisenkinder an.

Die Reform Martin Luthers umfasste alle Tätigkeits-bereiche der Mitglieder der evangelischen Gemein-schaften, auch barmherzige Taten gegenüber den Armen, Kranken, Witwen und Waisenkindern.

Die evangelische Gemeinde in Oppeln erhielt 1825 eine Schenkung aus dem Testament des jüdischen Bankiers Moritz Landsberg, dank welcher eine Elementarschule gebaut werden sollte.

Die Wohltätigkeit der evangelischen Gemeinden hatte nicht nur einen lokalen Charakter. Die Gemeindemit-glieder unterstützten auch oft ihre Gessinnungsgenossen aus anderen Städten. Im Jahr 1880 wurde an alle Gemeinden der Regierung Oppeln eine Bitte um Unterstützung des Wiederaufbaus der zerstörten Kirche in Nassadel im Landkreis Greusburg gerichtet.

In kurzer Zeit wurde auch an alle Pfarreien ein Aufruf des Bischofs von Berlin gerichtet, mit der Bitte, um Unter-stützung der Idee ein evangelisches Bistum in Jerusalem zu gründen, unter dem Motto: „Kommt, laßt uns die Mauern Jerusalems bauen“.

DE Version

Księgi metrykalne Parafii Ewangelickiej w Niemodlinie

Kirchenbücher
der Evangelischen
Kirche zu Salkenberg

Wspomnienia

Dnia 15 lutego 2013 roku w Archiwum Państwowym w Opolu odbyło się oficjalne przekazanie 12 ksiąg parafialnych przynależących do zespołu: Parafia Ewangelicka w Niemodlinie, które zostały poddane gruntownej konserwacji. Uprzednio stan techniczny archiwaliów był bardzo zły: liczne ślady pleśni, kruszący się papier, przebarwienia oraz rozpadające się obwoluty. Materiały te były udostępniane w pracowni naukowej jedynie za zgodą Dyrektora Archiwum, którą w 2007 roku otrzymali Państwo Alois i Elfriede Barnert. Pan Alois, przewodniczący Towarzystwa Miłośników Regionu Niemodlina, wraz z małżonką od lat poszukuje informacji o przeszłości ziemi niemodlińskiej. Wkład w ratowanie tego dziedzictwa wyraził się w inicjatywie Państwa Barnertów, mającej na celu znalezienie środków na konserwację ksiąg parafialnych. Znalezione sponsorów zajęło im jedynie dwa lata i już w 2009 roku księgi trafiły do pracowni konserwatorskiej Ars Veta, funkcjonującej przy Muzeum Piśmiennictwa i Drukarstwa w Grębocinie koło Torunia. Żmudne i kosztowne prace trwały prawie 4 lata. Nie byłoby to możliwe bez determinacji Państwa Barnertów oraz Fundacji Współpracy Polsko – Niemieckiej, Powiatu Peine, Gminy Vechelde, Wspólnoty Ewangelickich Ślązaków, miasta Schopfheim, Fundacji im. Johanna Heermanna, Unii Kościołów Ewangelickich oraz Wspólnoty Byłych Mieszkańców Tłustorębów.

Uroczystość przekazania ksiąg parafialnych uświetnili swoją obecnością Państwo Alois i Elfriede Barnertowie, przedstawiciele wszystkich fundacji i organizacji zaangażowanych w finansowanie projektu, a także Gottfried Zeitz, Konsul Generalny RFN, i Rainer Sachs, pełnomocnik ds. kultury, Dariusz Subocz, dyrektor Muzeum Piśmiennictwa i Drukarstwa w Grębocinie oraz przedstawiciel Wojewody Opolskiego.

Erinnerungen

Am 15. Februar 2013 fand im Archivum Państwowe in Opole die offizielle Übergabe der zwölf restaurierten Bücher aus der Sammlung Evangelische Kirche in Falkenberg statt. Davor waren die Archivalien in einem sehr schlechten Zustand – Schimmelflecken, zerbröckelndes Papier, Verfärbungen und auseinanderfallende Schutzumschläge. Nur mit Einverständnis des Direktors des Archivs wurden die Bücher im Leseraum zur Verfügung gestellt. So geschah es auch im Jahr 2007, als Alois und Elfriede Barnert die Bücher durchsehen durften. Herr Barnert, Vorsitzender des Heimatvereins des Kreises Falkenberg O/S, und seine Frau waren seit Jahren auf der Suche nach Informationen über die Vergangenheit Falkenbergs. Als sie beschlossen Mittel für die Restaurierung der Kirchenbücher zu finden, trugen sie zur Rettung des kostbaren Kulturerbes bei. Innerhalb von zwei Jahren fanden sie Sponsoren für das geplante Unternehmen und schon im Jahr 2009 wurden die Bücher der Konservierungswerkstatt Ars Veta beim

Museum für Papier- und Druckgeschichte in Grębocin bei Thorn übergeben. Vier Jahre dauerten die zeitraubenden und kostspieligen Arbeiten. Betont werden muss, dass dies nicht möglich wäre ohne die Entschlossenheit: von Herr und Frau Barnert, der Stiftung für deutsch-polnische Zusammenarbeit, der Landkreise Peine und Vechelde, der Gemeinschaft Evangelischer Schlesier, der Stadt Schopfheim, der Johann Heermann-Stiftung, der Union Evangelischer Kirchen und der Gemeinschaft ehemaliger Kirchenberger. Der feierlichen Übergabe der Kirchenbücher wohnten folgende Persönlichkeiten bei: Alois und Elfriede Barnert, Vertreter aller Stiftungen und Organisationen, die an der Finanzierung des Projekts teilnahmen, der Generalkonsul der BRD Herr Gottfried Zeitz, der Kulturbbeauftragter des Deutschen Generalkonsulats in Breslau Herr Rainer Sachs, der Direktor des Museums für Papier- und Druckgeschichte in Grębocin Herr Dariusz Subocz und die Vertreter des Opperlner Woiwoden.

Podziękowania za odrestaurowanie ksiąg metrykalnych Parafii Ewangelickiej w Niemodlinie skierowane do osób zaangażowanych w projekt.

Danksagungen für die Unterstützung der Restaurierung der Kirchenbücher der Evangelischen Kirche in Falkenberg.

Relacja fotograficzna z uroczystości przekazania ksiąg Parafii Ewangelickiej w Niemodlinie.
[Fot. Sławomir Marchel, Andrzej Siwy]

Fotobericht von der feierlichen Übergabe der Bücher der Evangelischen Kirche in Falkenberg.
[Fot. Sławomir Marchel, Andrzej Siwy]

DE Version

Warownym grodem jest nasz Bóg,
 Odrężem nam i zbroją.
 Wybawia On ze wszelkich trwóg,
 Co nas tu niepokoją!
 Stary, chytry wróg
 Czyha, by nas zmógł;
 Smych mocy złych rój
 Prowadzi na nas w bój,
 Na ziemi któż mu sprostą?
 My złego nie zdołamy zmóc,
 Nam zginąć wnet by trzeba;
 Lecz walczy za nas chrobry Wódz
 Anielskich hufców z nieba.
 Kto On? – pytasz się,
 Jezus On się zowie,
 To Chrystus, nasz Pan,
 Szatański zburzy plan,
 Innego nie masz Boga.
 Choć diabłów pełen byłby świat,
 Co potknąć nas by chcieli,
 My nie boimy się ich zdraż,
 Będziemy tryumf mieli.
 Książę ziemi tej
 W całej złości swej
 Nie szkodzi już nam,
 Bo jest skazany sam
 Wszechmocnym Boga Słowem.
 Niech Słowo wzruszać strzegą się,
 Im go nie zawdzięczamy,
 Sam Chrystus przy nas z Duchem swym
 I z łaski swej darami.
 Niech pozbawią zli
 Źony, dzieci, czci;
 Niech biorą, co chcą,
 Ich zyski liche są,
 Królestwo nam zostanie!

Warownym grodem
 jest nasz Bóg

Ein feste Burg ist
 unser Gott

Marcin Luter

Ein feste Burg ist unser Gott,
 ein gute Wehr und Waffen.
 Er hilft uns frei aus aller Not,
 die uns jetzt hat betroffen.
 Der altböse Feind,
 mit Ernst er's jetzt meint;
 groß Macht und viel List sein
 grausam Rüstung ist,
 auf Erd ist nicht seinsgleichen.
 Mit unsrer Macht ist nichts getan,
 wir sind gar bald verloren;
 es streif' für uns der rechte Mann,
 den Gott hat selbst erkoren.
 Fragst du, wer der ist?
 Er heißt Jesus Christ,
 der Herr Zebaoth,
 und ist kein andrer Gott,
 das Feld muß er behalten.
 Und wenn die Welt voll Teufel wär
 und wollt uns gar verschlingen,
 so fürchten wir uns nicht so sehr,
 es soll uns doch gelingen.
 Der Fürst dieser Welt,
 wie sa'r er sich stellt,
 tut er uns doch nicht;
 das macht, er ist gericht':
 ein Wörtlein kann ihn fällen.
 Das Wort sie sollen lassen stahn
 und kein' Dank dazu haben;
 er ist bei uns wohl auf dem Plan
 mit seinem Geist und Gaben.
 Nehmen sie den Leib, Gut, Ehr,
 Kind und Weib:
 laß fahren dahin,
 sie haben's kein' Gewinn,
 das Reich muß uns doch bleiben.

...Lecz walczy za nas
chrobry Wódz

Serdecznie zapraszamy do Archiwum Państwowego w Opolu
na lekcje archiwalne zatytułowane:

„Jak to się wszystko zaczęło, czyli o tezach Lutra oraz ewangelickich archimaliach jako świadectwie historii”

Pod tym tytułem kryje się nowa lekcja archiwalna przygotowana przez pracowników archiwum wspólnie z księdzem Wojciechem Prackim – proboszczem Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Opolu. Lekcję kierujemy do starszych uczniów szkół podstawowych oraz uczniów szkół gimnazjalnych i średnich.

Zakres tematyczny lekcji obejmuje omówienie historii Marcina Lutra, podstaw wyznania ewangelickiego oraz historii Kościoła ewangelickiego w Opolu. Lekcji towarzyszy pokaz wybranych dokumentów z zasobu Archiwum Państwowego w Opolu od XVI do XX w.

W części warsztatowej uczniowie w grupach tworzą prezentacje i wypełniają karty pracy.

Zajęcia każdorazowo dostosowane są do potrzeb edukacyjnych uczniów i prowadzone są po uprzednim uzgodnieniu terminu.

Doświadczenie zdobyte podczas dotychczasowych warsztatów archiwalnych jest najlepszym dowodem na to, że uczenie historii w oparciu o oryginalne źródła jest ogromnym walorem edukacyjnym, a różnorodne metody dydaktyczne zachętą uczniów do pogłębiania wiedzy.

Serdecznie zapraszamy do współpracy.

Kontakt:

Aleksandra Starczewska-Wojnar, tel. 774544075 wew. 21,
email: a.wojnar@opole.ap.gov.pl

W e ż -
c i e t e ż
h e ł m
z b a -
m i e -
n i a
i miecz Ducha,
to jest
S ł o w o
B o ż e

ISBN: 978-83-65681-08-9
ISBN: 978-83-940452-7-2